

Međunarodnopravna ograničenja ratovanja s obzirom na osobe

Lozar, Lea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:663859>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

PRAVNI FAKULTET U ZAGREBU
KATEDRA ZA MEĐUNARODNO PRAVO

Lea Lozar

**MEĐUNARODNOPRAVNA OGRANIČENJA RATOVANJA S
OBZIROM NA OSOBE**
diplomski rad

Mentor: Prof. dr. sc. DAVORIN LAPAŠ

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. RAZVOJ I IZVORI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA	6
3. OBJEKT I SVRHA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA	10
4. MEĐUNARODNOPRAVNA OGRANIČENJA RATOVANJA	12
4.1. Karakter pravila	12
4.2. Područje primjene	16
5. ZAŠTITA ŽRTAVA RATA	20
5.1. Zaštita ranjenika, bolesnika i brodolomaca	21
5.2. Zaštita ratnih zarobljenika	26
5.3. Zaštita civilnog stanovništva	33
5.4. Zaštita posebno ranjivih skupina	37
5.5. Zaštita osoba u nemeđunarodnim oružanim sukobima	42
6. IMPLEMENTACIJA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA I MEHANIZMI ZA SUZBIJANJE POVREDA	48
7. ZAKLJUČAK	52
8. LITERATURA	53

Izjava o izvornosti

Ja, Lea Lozar, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lea Lozar, v.r.

Sažetak

Oružani sukobi nisu fenomen modernih vremena, kao ni potreba za ograničavanjem njihovih posljedica. Ublažavanje posljedica oružanih sukoba glavni je cilj međunarodnog humanitarnog prava. Nakon dugog razvoja, temelj tog prava postavljen je u Ženevskim konvencijama iz 1949. godine i Dopunskim protokolima uz Konvencije iz 1977. godine. Oni svojim odredbama pružaju zaštitu ranjenicima, bolesnicima, brodolomcima, ratnim zarobljenicima i civilima, uključujući posebne odredbe za zaštitu žena i djece. Tko izravno ne sudjeluje u neprijateljstvima mora biti zaštićen - to je glavno ograničenje ratovanja u odnosu na osobe. Takva zaštita pružena je žrtvama međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba. Iako normativni okvir postoji, implementacija odredbi Konvencija i Dopunskih protokola nailazi na određene poteškoće. Glavni razlog kršenja međunarodnog humanitarnog prava je nedostatak provedbe postojećih odredbi, unatoč tome što postoje mnogi mehanizmi za njihovu provedbu, kako na nacionalnoj razini, tako i na međunarodnoj. Međunarodni odbor Crvenog križa ima ključnu ulogu u provedbi odredba Konvencija i Dopunskih protokola, a svojim djelovanjem širi svijest i razumijevanje humanitarnih normi. Imajući u vidu izazove s kojima se i dalje suočavamo po pitanju zaštite osoba u oružanim sukobima, ključno je da se nastavi jačati usklađenost postupanja s odredbama Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola, kao i kažnjavanje onih koji ih krše.

Ključne riječi: *međunarodno humanitarno pravo, Ženevske konvencije, Dopunski protokoli, zaštita žrtava oružanih sukoba, implementacija, Međunarodni odbor Crvenog križa.*

Summary

Armed conflicts are not a phenomenon of modern times, nor is the need to limit their consequences. Mitigating the effects of armed conflicts is the main goal of international humanitarian law. After extensive development, the foundation of this law was established in the Geneva Conventions of 1949 and the Additional Protocols to the Conventions of 1977. These provisions provide protection to the wounded, sick, shipwrecked, prisoners of war, and civilians, including specific provisions for the protection of women and children. Those who do not directly participate in hostilities must be protected, which is the main limitation on warfare concerning individuals. Such protection is afforded to victims of both international and non-international armed conflicts. Although the normative framework exists, the implementation of the Conventions and Additional Protocols faces certain challenges. The main reason for the violation of international humanitarian law is the lack of implementation of existing provisions, despite the presence of various mechanisms for their enforcement at both the national and international levels. The International Committee of the Red Cross plays a key role in implementing the rules of the Conventions and Additional Protocols, while raising awareness and understanding of humanitarian norms. Considering the challenges we still face regarding the protection of individuals in armed conflicts, it is crucial to continue strengthening compliance with the provisions of the Geneva Conventions and Additional Protocols, as well as punishing those who violate them.

Keywords: *international humanitarian law, Geneva Conventions, Additional Protocols, protection of victims of armed conflicts, implementation, International Committee of the Red Cross.*

1. UVOD

Sir Hersch Lauterpacht je jednom napisao: “Ako je međunarodno pravo, na neki način, točka nestajanja zakona, pravo rata je, još uočljivije, točka nestajanja međunarodnog prava.”¹

Oružani sukobi poput velikih ratova prošlih stoljeća te onih u novije vrijeme na teritoriju bivše Jugoslavije, u Sudanu, Ruandi, Kongu, Šri Lanci, Kolumbiji, Ukrajini i mnogim drugim mjestima suočavaju nas sa stvarnošću koje rat predstavlja, okrutnost, smrt i uništenje. Još važnije, suočavaju nas sa jednim očitim pitanjem: postoje li ograničenja za sudionike takvih oružanih sukoba? Danas odgovor na to pitanje nije teško dati. Da, ograničenja postoje. Ako se strogo držimo prava kao izvora tih ograničenja, uz moralni normativni sustav, ono nam daje višestruke izvore takvih ograničenja: pravo Povelje Ujedinjenih naroda, pravo ljudskih prava, pravo okoliša i najbitnije za ovaj rad, pravo oružanih sukoba čija je glavna svrha ograničiti ratovanje.

U cilju prevladavanja negativnih posljedica oružanih sukoba, razvoj normi međunarodnog prava u drugoj polovini 19., a posebice tijekom 20. stoljeća, utječe na stvaranje nove grane prava kojoj je prvenstveni cilj zaštita žrtava oružanih sukoba. Ta grana prava je međunarodno humanitarno pravo ili tzv. ženevsko pravo nazvano prema najvažnijim dokumentima kojima je uređeno, Ženevskim konvencijama. S obzirom na to da Ženevske konvencije stavljaju naglasak na zaštitu žrtava oružanih sukoba, u teoriji se termin “ratno pravo”, koji je do tada prevladavao, počeo zamjenjivati terminom “humanitarno pravo”. Time se željela naglasiti razlika između tzv. haškog prava (Haških konvencija iz 1899. i 1907. godine koje se se ponajprije bavile načinima i sredstvima ratovanja) i tzv. ženevskog prava (Ženevskih konvencija iz 1949. koje su ponajprije usmjerene na zaštitu osoba u oružanim sukobima), iako danas prevladava stav da se radi o jedinstvenom sustavu. U tom pravcu ide i mišljenje Međunarodnog suda, koji je u jednom od svojih predmeta utvrdio da su tzv. haško i ženevsko pravo postali tako usko povezani da su vremenom prerasli u jedan jedinstven kompleksan sustav, koji danas znamo pod nazivom „međunarodno humanitarno pravo“, a to je jedinstvo posebno vidljivo u Dopunskim protokolima uz Ženevske konvencije iz 1977. godine, koji sadrže odredbe iz obje kategorije. No, treba naglasiti da usprkos tom jedinstvu i jedinstvenom cilju svih pravila koja se odnose na oružane sukobe, pojedini autori ipak većinu odredaba s tog područja razlikuju po tome bave li se one ponajprije načinima i sredstvima borbe ili

¹ Sassòli M., Bouvier A. A., Quintin A., *How does law protect in war*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2006., str. 5.

zaštitom osoba u oružanim sukobima, pa stoga i smatraju da je izraz „pravo oružanih sukoba“ adekvatniji od izraza “humanitarno pravo”.² U kontekstu ovog rada izraz međunarodno humanitarno pravo biti će korišten kao sinonim za tzv. ženevsko pravo. U sljedećim odjeljcima rad će se detaljnije pozabaviti razvojem međunarodnog humanitarnog prava, specifičnim odredbama Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola, istražujući njihov utjecaj na zaštitu osoba tijekom oružanog sukoba. Nadalje, istražiti će se mogućnosti i izazovi u implementaciji ovih pravnih okvira kako bi se osigurala zaštita prava i zaštita osoba u vremenima krize.

2. RAZVOJ I IZVORI MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Opće je prihvaćeno stajalište da je moderno, kodificirano međunarodno humanitarno pravo nastalo 1864. godine u trenutku usvajanja prve Ženevske konvencije. Međutim, pravila koja su tada usvojena nisu bila u potpunosti nova nego su većinski izvedena iz običajnog prava. Možemo čak reći da pravo rata postoji koliko i koncept samog rata, što pokazuje činjenica da već u antičkim vremenima možemo naći običaje i dogovore koji sadrže određene elemente humanitarnog prava. Promatrajući takve odredbe na globalnoj razini vidimo da su sve imale nešto zajedničko, postojalo je opće razumijevanje za potrebom regulacije ratovanja te da se čak i u vrijeme rata pojedinci, bili prijatelji ili neprijatelji, moraju zaštititi.³

Izradu Ženevske konvencije iz 1864. godine, čija je glavna zadaća bila poboljšanje sudbine ranjenih vojnika, potaknulo je iskustvo švicarskog filantropa i poduzetnika J. Henry Dunanta koji je svjedočio posljedicama bitke kod Solferina 1859. godine. Duboko dirnut patnjama ranjenih vojnika kojima je svjedočio, napisao je knjigu Sjećanja iz Solferina u kojoj ukazuje na dva koraka koje smatra prijeko potrebnima: prvo, osnivanje nacionalnih dobrovoljnih društava u svakoj zemlji koja će služiti kao pomoć vojnom sanitetskom osoblju kod izvođenja zadataka za koje nisu dovoljno opremljeni i drugo, izrada i usvajanje sporazuma koji će urediti i olakšati rad takvih društava i garantirati bolji tretman ranjenika. Realizaciju njegovih ideja nije trebalo dugo čekati. Već 1863. godine u Ženevi osnovan je Međunarodni odbor za pomoć ranjenicima, uskoro preimenovan u Međunarodni odbor Crvenog križa (ICRC), a u narednim godinama su osnovana nacionalna društva u Württembergu, Oldenburgu, Belgiji, Prusiji i Nizozemskoj. Uskoro je svaka zemlja imala slično društvo, a sva su bila poznata pod nazivom Crvenog križa. Na poziv švicarske Vlade 1864. godine

² Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, 3. dio, Zagreb, 2006 str. 128–129.

³ Sassòli, Bouvier, Quintin, *op.cit.* (bilj. 1), str. 121.

sazvana je diplomatska konferencija u Ženevi na kojoj je 22. kolovoza usvojena Konvencija za poboljšanje uvjeta ranjenika u kopnenim vojskama. Možemo reći da je u tom trenutku rođeno moderno međunarodno humanitarno pravo.

Najvažnije značajke Konvencije, koja se sastojala od samo deset članaka⁴, mogu biti sažeti na sljedeći način: U ratu na kopnu, ambulante i vojne bolnice bit će priznate kao neutralne i kao takve moraju biti zaštićene i poštovane od strane zaraćene strane sve dok su tamo smješteni ranjenici i bolesnici, bolnicama i osoblju hitne pomoći priznaje se ista takva nepovredivost dok su na dužnosti i sve dok je preostao bilo koji ranjenik kojeg treba tamo zbrinuti ili mu se treba pomoći, ranjeni i bolesni borci, kojoj god naciji pripadali, bit će prikupljeni i zbrinuti i posljednje, ali ne i najmanje važno, bolnice, ambulante i grupe za evakuaciju označuju se jedinstvenom zastavom s crvenim križem na bijeloj pozadini.⁵ Nakon takvog skromnog početka, već u kratkom razdoblju od pedeset godina nakon prve ženevske konvencije sklopljeno je četrnaest međunarodnih sporazuma o pravilima ratovanja, međusobnim odnosima zaraćenih i njihovih odnosa s neutralnim državama, četiri sporazuma o zaštiti pojedinca u ratu i oko dvjesto pedeset odredbi kojima su uređena najznačajnija pitanja i utvrđena osnovna pravila vezana uz rat.⁶ Od početka 20. stoljeća počinje se poduzimati širok spektar daljnjih koraka prema razvoju ženevskog prava, bilo stalnim proširivanjem kategorija zaštićenih osoba u ratu (na ranjene, bolesne i brodolomce, ratne zarobljenike, civile), povećanjem situacija u kojima su žrtve zaštićene (međunarodni i nemeđunarodni oružani sukobi) ili poboljšanjem i modernizacijom postojećih pravila u svjetlu stečenih iskustava. 1906. godine stupila je na snagu prva izmjena ženevske konvencije, a 1929. godine ponovno je održana diplomatska konferencija u Ženevi gdje je, uzimajući u obzir iskustva iz Prvog svjetskog rata, usvojena nova Konvencija za poboljšanje uvjeta ranjenika u kopnenim vojskama te Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima. Osobito važna poboljšanja postojećeg prava uključivala su daleko veću jasnoću i cjelovitost pravila i načela o zarobljavanju i uvjetima zarobljeništva, uvođenje kategoričke zabrane represalija protiv ratnih zarobljenika te prihvaćanje načela da bi primjena dogovorenih pravila trebala biti otvorena međunarodnom nadzoru.⁷

⁴ Kalshoven F., Zegveld L., *Constraints on the waging of war*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2001, str. 27.

⁵ *Ibid.*

⁶ Fabijanić Gagro S., Jurašić B., "Zaštita civila u modernim oružanim sukobima-međunarodnopravna rješenja u svjetlu razvoja novih tendencija zaštite", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god 50, 3/2013, str. 617.

⁷ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 28.

Daljnji razvoj uslijedio je nakon sukcesivnih događaja Španjolskog građanskog rata i Drugog svjetskog rata. Diplomatska konferencija ponovno se sastala u Ženevi 1949. godine, ponovno na poticaj ICRC-a i poziv švicarske vlade. Nakon nekoliko mjeseci pregovora, izmjena i dopuna predloženih nacrtu tekstova, potpisane su četiri konvencije: 1. Konvencija (I.) za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, 2. Konvencija (II.) za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru, 3. Konvencija (III.) o postupanju s ratnim zarobljenicima i 4. Konvencija (IV.) o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata. Time je popunjavajući praznine na koje je ukazala praksa i poboljšavajući postojeća pravila stvoren novi sustav međunarodnog humanitarnog prava i stavljen naglasak na zaštitu pojedinca. Ovdje treba naglasiti da završetkom Drugog svjetskog rata dolazi i do intenzivnijeg razvoja ljudskih prava te je donošenju novih Ženevskih konvencija prethodilo donošenje Opće deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine.

Ženevske konvencije imaju ukupno četrstodvadesetdevet članaka koji predstavljaju cjelinu, a njihovim zajedničkim odredbama osigurano je jedinstvo sustava međunarodnog humanitarnog prava i podjednaka, uravnotežena zaštita svih kategorija žrtava rata. Postoji jedno opće jamstvo zaštićenim osobama da pravila koja ih štite moraju biti primijenjena u svim međunarodnim oružanim sukobima, a takvi su sukobi definirani u Konvencijama.⁸ Pojam međunarodnog sukoba je proširen da bi do primjene Konvencija došlo u što većem broju sukoba. Zajednički članak 2. Konvencija navodi da će se primjenjivati u slučaju objavljenog rata ili svakog drugog oružanog sukoba koji izbije između dviju ili više visokih strana ugovornica, čak i ako jedna od njih nije priznala ratno stanje. Također, Konvencije se primjenjuju na slučajeve okupacije čitavog ili dijela područja jedne visoke ugovorne stranke, čak i ako ta okupacija ne naiđe ni na kakav vojni otpor. Diplomatska konferencija 1949. proizvela je još dvije takve novine koje ovdje treba spomenuti. Prva se tiče opsega primjene Konvencija. Ranije Ženevske konvencije i drugi instrumenti zaštite bili su primarno izrađeni za primjenu u ratovima između država, međutim tragični događaji Španjolskog građanskog rata ukazali su na potrebu uključivanja unutarnjih sukoba u okvir regulacije kako bi se i u tim okolnostima poštivala osnovna načela humanitarnog prava. U tu svrhu je u sve četiri Konvencije iz 1949. uveden zajednički članak 3., primjenjiv u slučaju oružanog sukoba koji nema međunarodni karakter i koji izbije na području jedne od visokih stranaka ugovornica. Tim člankom utvrđen je popis temeljnih pravila koja je svaka stranka sudioniku takvog

⁸ Fabijanić Gagro S., "Zaštita osoba u nemeđunarodnim oružanim sukobima", *Pravni vjesnik*, sv. 24, br. 2, 2008, str. 116.

sukoba dužna primijeniti kao minimum. Usvajanje članka predstavljalo je ogroman korak naprijed jer je dokazalo mogućnost dogovora o pravilima međunarodnog prava koja se izričito bave situacijama unutarnjeg oružanog sukoba. Još jedan intrigantan aspekt zajedničkog članka 3. je očiti utjecaj novonastalih poimanja ljudskih prava na ovu odredbu. Druga velika novina bilo je uvođenje, ponovno u sve četiri konvencije, odredbi koje zahtijevaju od država ugovornica da poduzmu potrebne kazne, stegovne i organizacijske mjere za postupanje s teškim povredama i druge ozbiljne povrede Konvencija.⁹ Daljnji intenzivan razvoj ljudskih prava i usvajanje Međunarodnih paktova (o građanskim i političkim te ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima) sredinom 60-tih godina prošloga stoljeća ukazao je na propuste u Ženevskim konvencijama iz 1949. i nesumnjivo utjecao na daljnji razvoj međunarodnog humanitarnog prava.¹⁰ Taj utjecaj je bio prisutan na sljedećoj Diplomatskoj konferenciji 1977. godine prilikom usvajanja Dopunskih protokola o zaštiti žrtava međunarodnih, odnosno nemeđunarodnih oružanih sukoba. Protokol I odnosi se na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba, Protokol II na zaštitu žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, oba sadrže mješavinu tzv. haškog i tzv. ženevskog prava s važnim elementima ljudskih prava te je putem njih ojačan položaj osoba koje izravno ne sudjeluju u neprijateljstvima.

Posljednje područje razvoja međunarodnog humanitarnog prava odnosi se na progon i kažnjavanje kršenja humanitarnog prava. Nakon Drugog svjetskog rata vidjeli smo taj razvoj u dvije instance; prvo, u Ženevske konvencije uvedena je odredba kojom se definiraju teške povrede Konvencije za koje se svaka Visoka stranka ugovornica obvezuje da će poduzeti sve zakonodavne mjere potrebne radi utvrđivanja odgovarajućih kaznenih sankcija protiv osoba koje su ih počinile ili koje su izdale naredbu da ih se počini.¹¹ Osim toga, svaka visoka stranka ugovornica obvezana je da pronalazi osobe osumnjičene da su počinile ili da su naredile da se počini bilo koja od tih teških povreda i mora ih, bez obzira na njihovo državljanstvo, izvesti pred svoje sudove.¹² Slične odredbe uvedene su i u dva Dopunska protokola iz 1977. godine. Međutim, te odredbe bile su namijenjene samo za primjenu u odnosu na povrede počinjene u međunarodnim sukobima te je procesuiranje ratnih zločinaca ovim putem prepušteno nacionalnim sudovima, uspostavljenim prema nacionalnim zakonima. Druga instanca je bila drugačija, osnovani su Međunarodni vojni sudovi u Nürnbergu i Tokiju

⁹ Kalshoven, Zegveld, *op. cit.* (bilj. 4), str. 28.

¹⁰ Fabijanić Gagro, Jurašić, *op.cit.* (bilj. 6), str. 618.

¹¹ Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, NN-MU br. 5/1994, čl. 49. st. 1.; dalje: Prva ženevska konvencija.

¹² *Ibid.* čl. 49. st. 2.

za procesuiranje ratnih zločinaca. Nakon dugog zastoja, pitanje procesuiranja povreda humanitarnog prava, a i prava oružanih sukoba u cjelosti na međunarodnoj razini dobilo je zamah u posljednjem desetljeću 20. stoljeća. Veći aktivni interes Vijeća sigurnosti UN-a, zajedno s glavnim tajnikom, za pitanje ljudskih prava i humanitarnog prava rezultirao je osnivanjem *ad hoc* Međunarodnog kaznenog suda u dva navrata: 1993. godine za suđenje osobama odgovornim za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije koje su počinjene od 1.1.1991. godine i 1994. godine za suđenje osobama odgovornim za genocid i druge teške povrede humanitarnog prava počinjene u Ruandi te godine. Već početkom 1990-ih Opća skupština zatražila je od Komisije za međunarodno pravo da razmotri pitanje uspostavljanja jedne međunarodne kaznene jurisdikcije, uključujući i mogućnost osnivanja jednoga međunarodnog kaznenog suda ili drugoga međunarodnog mehanizma za kazneno sudovanje. To je rezultiralo usvajanjem Statuta Međunarodnog kaznenog suda na Diplomatskoj konferenciji u Rimu 1998. godine, koji je stupio na snagu 2002. godine kada je sud sa sjedištem u Haagu mogao početi djelovati. Rimski statut odnosi se na zločine počinjene u međunarodnim i nemeđunarodnim sukobima, a nadležnost Suda obuhvaća kršenja i tzv. ženevskog i tzv. haškog prava.

Još je važno napomenuti da se pravo oružanih sukoba, što znači i humanitarno pravo, počelo razvijati kao običajno pravo u srednjem vijeku, a i danas međunarodno običajno pravo predstavlja značajno vrelo međunarodnog humanitarnog prava. U posljednjih 100 godina većina je pravila kodificirana međunarodnim ugovorima, uključujući u svim Ženevskim konvencijama iz 1949. godine. Dodatni protokoli, premda ratificirani od mnogih zemalja, još uvijek nemaju univerzalno značenje zbog suzdržanosti jednog dijela zemalja.¹³

3. OBJEKT I SVRHA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA

Ratovi nisu fenomen modernog vremena, ratovanje je jedna od najstarijih aktivnosti još iz najdalje prošlosti i, na žalost, ne primjećuje se tendencija smanjenja njihova broja.¹⁴ Nakon Drugog svjetskog rata osnovni i proklamirani cilj međunarodnog humanitarnog prava postaje zadovoljenje zahtjeva čovječnosti, neposredna zaštita čovjeka i njegovih interesa u oružanom sukobu.

¹³ Šeparović, Z., "Zaštita žrtava rata u međunarodnom humanitarnom pravu", u: Novoselec, P., Matovski, N. (ur.), *Zbornik na trudovi na Pravniot fakultet "Justinijan Prvi" vo Skopje, posveten na Prof. d-r Franjo Bačić/ Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, posvećen Prof.dr.sc. Franji Bačiću*, Skopje/Zagreb, 2007, str. 80.

¹⁴ Fabijanić Gagro, Jurašić, *op.cit.* (bilj. 6), str. 615.

Iako ne postoji definicija međunarodnog humanitarnog prava koja bi bila općenito priznata, nego autori kreiraju različite definicije, primjećuje se da sve imaju iste ili vrlo slične elemente. Pojedini tako ističu “ljudsko-pravnu komponentu” međunarodnog humanitarnog prava, naglašavajući pritom da je ono dio grane međunarodnog prava koja štiti ljudska prava od zloporaba državne vlasti, što jest u skladu s humanitarnim postulatima modernog vremena, koji su prvenstveno usmjereni za zaštitu čovjeka. Međunarodno humanitarno pravo može se definirati i kao grana međunarodnog prava koja ograničava korištenje sile u oružanim sukobima: a) u odnosu na one koji nisu ili su prestali biti aktivni sudionici sukoba; b) ograničavajući korištenu silu na razinu potrebnu za ostvarivanje cilja sukoba.¹⁵ Međunarodni odbor Crvenog križa, ključna međunarodna organizacija na polju provedbe i zaštite humanitarnog prava, tim izrazom označava međunarodna pravila sadržana u međunarodnim ugovorima ili u običajnom pravu, koja su namijenjena rješavanju humanitarnih problema što proizlaze iz međunarodnih, odnosno nemeđunarodnih oružanih sukoba i koja ograničavaju pravo stranaka sukoba da se koriste metodama i sredstvima ratovanja po vlastitom izboru, odnosno štite osobe i imovinu koji su zahvaćeni ili bi mogli biti zahvaćeni oružanim sukobom.¹⁶

Sve definicije dovode nas do osnovnih principa međunarodnog humanitarnog prava, a Međunarodni Crveni križ sastavio je 1979. listu osnovnih načela koja se iz tog prava mogu izvesti.¹⁷ Prvo načelo koje slijedi iz članka 3. stavka 1. Ženevskih konvencija glasi da osobe koje nisu sudjelovale ili ne sudjeluju više u neprijateljstvima imaju pravo na život, tjelesni i duševni integritet i zaštitu, u svim sukobima. To načelo sadrži jedan pasivni element (pravo na uvažavanje tog prava) i jedan aktivni element (pravo na zaštitu). Drugo načelo zabranjuje vođenje ratova na način da nema milosti prema neprijatelju koji se predao, ili više nema mogućnost obrane, ili, kako je to u članku 40. Protokola I izrijeком navedeno, da je zabranjeno narediti da ne bude preživjelih u nekoj vojnoj operaciji. Treće načelo glasi da ranjenici i bolesni uživaju punu zaštitu i da im treba pružiti zaštitu i njegu. Mora se poštivati zaštitne znakove kao što su oni Crvenoga križa. Četvrto načelo glasi da ratni zarobljenici i civili imaju pravo na zaštitu svoga života, dostojanstva, ljudskih osobnih prava i uvjerenja. Zaštićeni su od nasilja i represalija. Tu ulazi i pravo na primanje i slanje poštanskih pošiljka i paketa, pravo na primjerenu ishranu, vodu za piće, odjeću i medicinsko zbrinjavanje, kao i

¹⁵ Sassòli, Bouvier, Quintin, *op.cit.* (bilj. 1), str. 81.

¹⁶ Gasser, H. P., *Međunarodno humanitarno pravo, uvodna razmatranja*, Međunarodni odbor Crvenog križa, Zagreb, 2000., str.19.

¹⁷ Šeparović, *op.cit.* (bilj. 13), str. 81.

pravo na integraciju u sigurnosti. Peto načelo tiče se pravne sudske zaštite spravom na zakonit sudski postupak, da se nikoga ne može učiniti odgovornim za djelo koje nije počinio, uz zabranu torture i ponižavajućeg postupka, uz postupak pred nezavisnim sudom, uz poštovanje načela zakonitosti i pretpostavke nedužnosti. Šesto načelo glasi da strane u sukobu nemaju neograničen izbor metoda i sredstava u vođenju rata odnosno sukoba. Oružje i metode koji uzrokuju (nepotrebne) pretjerane gubitke i patnje su zabranjeni. U ovom načelu izraženo je načelo primjerenosti, koje je u praksi krajnje teško primijeniti, kao i za međunarodno humanitarno pravo karakterističan odnos između čovječnosti i vojničke dužnosti. Osmo načelo naglašava potrebu razlikovanja u oružanim sukobima civila i ratnika. Civili ne smiju biti ciljem vojnih napada. Oružani su napadi dopušteni samo protiv vojnih ciljeva. Civili uživaju potpunu zaštitu. Napadi poduzeti radi izazivanja terora među civilnim pučanstvom su zabranjeni. Zabranjeni su napadi na civile u znak represalija. Zabranjeno je koristiti civile, pojedince ili grupe, kao štit za vojne objekte.¹⁸

Dakle, međunarodno humanitarno pravo prvenstveno nastoji ublažiti posljedice rata, i to uglavnom putem ograničavanja izbora sredstava i metoda izvođenja oružanih operacija, te obvezujući stranke sukoba da poštede sve osobe koje ne sudjeluju ili su prestale sudjelovati u neprijateljskim akcijama¹⁹, odnosno jednom rječju, želi se humanizirati rat i drugi oblici oružanih sukoba. No, kao što vidimo u dosadašnjem razvoju, potpuna humanizacija koja bi za cilj imala uklanjanje oružanih sukoba se nije pokazala mogućom stoga međunarodno pravo nameće takva ograničenja koja ne smetaju postizanju glavne vojne svrhe.

4. MEĐUNARODNOPRAVNA OGRANIČENJA RATOVANJA

4.1. Karakter pravila

Obveze koje za države proizlaze iz međunarodnog prava, bilo iz međunarodnih ugovora ili iz običajnog prava, moraju se poštovati. To isto vrijedi za obveze iz područja prava oružanih sukoba. Prilikom usvajanja Ženevskih konvencija 1949. godine poduzete su sve mjere kako bi se osigurala vezanost država njihovim pravilima. Štoviše, otvorena je mogućnost da se primjene i na države koje nisu njihove stranke, uz uvjet da su spremne prihvatiti odredbe Konvencija te da ih počnu primjenjivati. Zajednički članak 2. stavak 3. Konvencija navodi da

¹⁸ *Ibid.*, str. 81-82.

¹⁹ Fabijanić Gagro, Jurašić, *op.cit.* (bilj. 6), str. 616.

ako jedna sila u sukobu nije stranka Konvencije, sile stranke Konvencije ipak ostaju njome vezane u svojim međusobnim odnosima. One će, osim toga, biti vezane Konvencijom u odnosu na tu silu, ako ta sila prihvaća i primjenjuje njezine odredbe. Također, članak 62. Prve ženevske konvencije navodi da za stranke sukoba koje su položile isprave o ratifikaciji ili notificirale pristup prije ili nakon početka neprijateljstva ili okupacije, Konvencija stupa na snagu odmah,²⁰ a Dopunski protokol I u članku 96. stavku 3. propisuje da takav učinak ima i jednostrana izjava vlasti koja predstavlja narod angažiran protiv visoke strane ugovornice u oružanom sukobu. U preambuli Dopunskog protokola I dodatno se potvrđuje da odredbe Ženevskih konvencija od 12. kolovoza 1949. godine i protokola trebaju u punoj mjeri biti primijenjene u svim prilikama na sve osobe koje su zaštićena tim instrumentima bez ikakve diskriminacije zasnovane na prirodi ili porijeklu oružanog sukoba ili na cilju koji su strane u sukobu postavile ili koji im se pripisuje, čime se za svrhu primjene pravila humanitarnog prava odbacuje razlikovanje između strane agresora i strane u obrani od napada.

Iako se povremeno postavlja teza da se poštivanje tih obveza ponekad mora žrtvovati u korist vojne potrebe, to je u potpunosti suprotno s njihovim karakterom. Prema utvrđenim pravilima međunarodnog humanitarnog prava, ograničenja ratovanja proizlaze iz pretpostavke da sukobljene strane nemaju neograničeno pravo u izboru sredstava ratovanja i nanošenja gubitaka neprijatelju. One se moraju voditi načelom vojne potrebe, uporabom nasilja u minimalnom opsegu i intenzitetu koji je potreban za postizanje cilja, kao i načelom humanosti, zaštitom života i zdravlja civila, jer su to osobe koje ne predstavljaju prijetnju sukobljenim stranama. Cilj sukoba je oslabiti borbenu snagu drugu stranu, ali uz postojeće granice usvojene u obliku načela kojih se moraju pridržavati sve strane u sukobu.²¹ U zajedničkom članku 1. Ženevskih konvencija izričito se obvezuju Visoke stranke ugovornice da će poštovati ovu Konvenciju i da će joj osigurati poštovanje u svim okolnostima. Isto se potvrđuje i u preambuli Dodatnog protokola I. Međutim, određeni članci u Konvencijama su popraćeni s izričitom rezervom u korist vojne potrebe. Tako članak 12. Prve ženevske konvencije određuje da stranka sukoba, koja je prisiljena prepustiti ranjenike ili bolesnike svome protivniku, ostavit će s njima, utoliko koliko to vojni razlozi dopuštaju, jedan dio svoga sanitetskog osoblja i materijala da pridonese njihovoj njezi. Takvi primjeri sugeriraju da su autori ovih pravila prilikom njihove izrade uzeli u obzir faktor vojne potrebe i da se

²⁰ Isto navode i članak 61. Druge, članak 141. Treće i članak 157. Četvrte ženevske konvencije NN-MU br. 5/1994.

²¹ Fabijanić Gagro, *op. cit.* (bilj. 8), str. 117.

određeno pravilo može ukinuti na temelju vojne potrebe samo kada to izričito dopušta. Ukoliko takvo dopuštenje nije navedeno, pravila se primjenjuju bez iznimke.

Dodatno osiguranje za pridržavanje pravila Konvencija i Dopunskih protokola postavljeno je regulacijom otkazivanja od strane država ugovornica. Članak 63. stavak 1. i 3. Ženevske konvencije za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama navodi da je svaka visoka stranka ugovornica slobodna da otkáže ovu Konvenciju. Otkaz počinje djelovati godinu dana nakon što je notificiran Švicarskom saveznom vijeću. Međutim, otkaz notificiran u vrijeme kad sila koja otkazuje sudjeluje u nekom sukobu ne djeluje do zaključenja mira i u svakom slučaju tako dugo dok operacije oslobađanja i repatriranja osoba zaštićenih ovom Konvencijom ne budu završene. Ista odredba nalazi se i u ostalim Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima. Međutim, imajući na umu univerzalnost Konvencija i njihovu moralnu snagu, teško je zamisliti da će ih bilo koja zemlja, nakon što je postala stranka, otkazati.

No što ako jedna od stranaka prekrši svoje obveze? Je li u tom slučaju drugoj strani prepuštena mogućnost da suspendira ili ukine svoje? Postoji li obveza reciprociteta u okviru međunarodnog humanitarnog prava? Kao odgovor na kršenja međunarodnih ugovora međunarodno pravo prihvatilo je načelo *inadimplenti non est adimplendum* sukladno kojem jedna stranka ima pravo da jednostrano raskine ugovor zbog njegova kršenja od strane druge stranke. Tim načelom vodi se i članak 60. Bečke konvencije o međunarodnim ugovorima. Kroz povijest vidimo višestruke primjere primjene tog načela; tako su tijekom Prvog svjetskog rata sudovi raznih zemalja došli do zaključka da su, kao odgovor na kršenje konvencija, druge zaraćene strane uzele sebi za pravo suspendirati ili ukinuti poštivanje konvencija. Također, postupanje sa ratnim zarobljenicima za vrijeme Prvog svjetskog rata od strane jedne zaraćene strane često je bilo izravan odraz toga kako je postupano s njihovim zarobljenim snagama.²² No utjecaj tog načela na međunarodno humanitarno pravo bio bi razoran. Bilo kakve represalije prema osobama zaštićenim Ženevskim konvencijama bile bi ne samo nepravedne, nego protivne općim načelima prava s obzirom da se radi o osobama koje su žrtve rata, koje bi se time kažnjavale za djela koja nisu počinile. U skladu s time u sve četiri Konvencije stoji odredba kojom se strankama izrijekom zabranjuju represalije prema zaštićenim osobama. Mogućnost suspenzije ili ukidanja obveza protivno je i samom cilju normi međunarodnog humanitarnog prava koje u zajedničkom članku 1. Ženevskih

²² Provost, R., *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003., str. 172.

konvencija i Dodatnih protokola proklamiraju svoju obvezatnost u svim okolnostima. Stoga uzimajući u obzir specifične potrebe međunarodnog humanitarnog prava, članak 60. stavak 5. Bečke konvencije izričito navodi da se njegove odredbe ne primjenjuju na odredbe ugovora o zaštiti čovjeka što ih sadrže ugovori humanitarnog karaktera, osobito ne na odredbe koje zabranjuju svaki oblik represalija prema osobama koje su tim ugovorima zaštićene. U skladu s time nijedna država nije otvoreno argumentirala u korist postojanja prava na suspenziju Ženevskih konvencija u cjelosti ili djelomično na temelju kršenja Konvencija od protivne strane.²³

Pitanje reciprociteta u kontekstu međunarodnog humanitarnog prava doživjelo je veliku promjenu u zadnjem stoljeću. U začetima je ono predstavljalo osnovu primjene pravila kojima se regulirao oružani sukob, ali daljnjim razvojem ne samo da su zabranjene represalije prema zaštićenim osobama, nego su Konvencijama postavljeni minimalni standardi postupanja prema žrtvama oružanih sukoba.²⁴ Međutim, određeni aspekti uvjeta reciprociteta mogu se još uvijek vidjeti u nekim odredbama Konvencija pa tako članak 19. Treće ženevske konvencije određuje da zaštita na koju imaju pravo civilne bolnice može prestati samo ako se one upotrijebe za vršenje, izvan svojih humanitarnih dužnosti, čina štetnih za neprijatelja.²⁵ S druge strane, članak 51. stavak 8. Dopunskog protokola I u potpunosti otklanja mogućnost primjene uvjeta reciprociteta i odstupanja od svojih pravila i određuje da nijedno kršenje tih zabrana (korištenja civila kao zaštitu za vojne objekte) ne oslobada stranke sukoba njihovih pravnih obveza glede civilnog stanovništva i građanskih osoba, uključujući obvezu poduzimanja mjera opreza predviđenih člankom 57.²⁶

Osim obveza koje proizlaze direktno iz odredaba Konvencija, strankama ugovornicama je ostavljena mogućnost sklapanja drugih sporazuma za sva pitanja za koja misle da je potrebno urediti, ali je izričito zabranjeno da takvi sporazumi pogoršaju položaj zaštićenih osoba ili ograniče prava koja proizlaze iz Konvencija.²⁷ S obzirom da takvi sporazumi pružaju viši stupanj zaštite i prava nego same Konvencije teško je zamisliti da će kršenje njihovih odredbi od strane jedne ugovornice za posljedicu imati pridržavanje istih od strane druge ugovornice. U članku 60. Dopunskog protokola I vidimo mogućnost sklapanja takvog sporazuma koji se odnosi na određivanje demilitariziranih zona, ali u stavku 7. vidimo da je izričito izražena

²³ *Ibid.*, str. 175.

²⁴ *Ibid.*, str. 172.

²⁵ *Ibid.*, str. 175.

²⁶ *Ibid.*, str. 176.

²⁷ Prva ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 6.

potreba postojanja reciprociteta kod takvih sporazuma. Naime članak 60. stavak 7. kaže da ako jedna stranka sukoba bitno povrijedi odredbe stavaka 3. do 6, druga se stranka oslobađa obveza na temelju sporazuma kojim se zoni dodjeljuje status demilitarizirane zone. U takvom slučaju zona gubi svoj status, ali i dalje uživa zaštitu predviđenu drugim odredbama ovoga Protokola i drugim pravilima međunarodnog prava primjenjivim u oružanim sukobima. Unatoč spomenutom članku 60. stavku 5. Bečke konvencije o međunarodnim ugovorima koji izričito isključuje primjenu načela *inadimplenti non est adimplendum* na ugovore humanitarnog karaktera, možemo zaključiti da se na ovakve sporazume primjenjuje uvjet reciprociteta. Međutim, u praksi vidimo da kršenje tog uvjeta reciprociteta ne mora nužno dovesti do ništetnosti sporazuma nego do fakultativne odluke o suspenziranju ili ukidanju. Tako je 1943. godine utemeljena demilitarizirana zona između njemačkih vojnih snaga i jugoslavenskih partizana za potrebe budućih razmjena ratnih zarobljenika. Ista je navodno bila prekršena 1945. godine prolazom partizanskih snaga preko nje, ali njemačke snage nisu temeljem toga sporazum smatrale nevažećim i u znak odmazde bombardirale područje, nego su nastavile smatrati to područje kao bone fine demilitariziranu zonu.²⁸ Uzmemo li u obzir posebnosti koje proizlaze iz njihove univerzalnosti, isključenja uvjeta reciprociteta i zabrane represalija, odredbe ženevskog prava se tumače i primjenjuju po istim pravilima koja su propisana za sve ugovore.

Ovdje je još potrebno napomenuti da su pravila običajnog međunarodnog humanitarnog prava, s druge strane, obvezna za sve države jednako, bez ikakvih uvjeta, a činjenica da je velik dio pravila Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola dio običajnog prava, ukazuje na značaj takve njegove primjene. Dopunski protokol I je u članku 1. stavku 2. ponovio tzv. Martensovu klauzulu navodeći da u slučajevima koji nisu predviđeni protokolom ili drugim međunarodnim sporazumima, civili i borci ostaju pod zaštitom i djelovanjem principa međunarodnog prava, koji proizilaze iz ustanovljenih običaja, iz principa čovječnosti i zahtjeva javne savjesti.

4.2. Područje primjene

Pravo oružanih sukoba, uključujući i međunarodno humanitarno pravo, primjenjuje se na situacije kada dođe do rata. To se na prvi pogled čini samo po sebi razumljivo. Međutim, kroz povijest vidimo širenje te primjene izvan uskog značenja riječi rat koju je Oppenheim definirao kao sukob između dvije ili više država kroz korištenje njihovih oružanih snaga s

²⁸ Provost, *op.cit.* (bilj. 22), str. 180.

ciljem međusobnog nadjačavanja i postavljanja uvjeta mira po želji pobjednika.²⁹ Tako zajednički članak 2. stavak 1. i 2. Ženevskih konvencija određuje da će se Konvencija primjenjivati u slučaju objavljenog rata ili svakoga drugoga oružanog sukoba koji izbije između dvije ili više visokih stranaka ugovornica, čak i ako jedna od njih ne priznaje ratno stanje. Konvencija će se također primjenjivati u svim slučajevima okupacije čitavoga ili dijela područja visoke stranke ugovornice, čak i ako ta okupacija ne naiđe ni na kakav vojni otpor. Prema tome vidimo dva uvjeta za primjenu Konvencija, prvi, da postoji rat, oružani sukob ili okupacija i drugi, da su uključene barem dvije stranke ugovornice, odnosno drugim riječima barem dvije države. S obzirom da su države u prošlosti mogle tvrditi da određena situacija koja nije izričito priznata kao rat ne predstavlja rat u pravnom smislu, ovakvom formulacijom htjelo se onemogućiti takvo usko tumačenje riječi rat. Nažalost ni to nije bilo u potpunosti dovoljno kao što vidimo iz sukoba Indonezije i Nizozemske 1950-ih koji se vodio oko (tada) nizozemske Nove Gvineje. Kada je na vrhuncu tog sukoba mnoštvo pripradnika indonezijskih oružanih snaga završilo pod nizozemskom vlašću, Nizozemska je odbijala primjenu Ženevske konvencije o ratnim zarobljenicima tvrdeći da se ona ne primjenjuje iz razloga što su obje stranke odlučile ne smatrati tu situaciju oružanim sukobom, a ne samo jedna. Neprestanim inzistiranjem od strane Međunarodnog Odbora Crvenog križa, Nizozemska je promijenila stajalište i odlučila primijeniti Konvenciju na zarobljene indonezijske vojnike.³⁰

Postavljanjem drugog uvjeta za primjenu Konvencija, odnosno potreba da se radi o sukobu između barem dvije države, oružani sukobi usmjereni na oslobođenje od kolonijalnih sila mogli su biti definirani isključivo kao nemeđunarodni, s obzirom da se vode na području samo jedne stranke ugovornice. U skladu s tim, na njih je mogao biti primijenjen samo zajednički članak 3. Konvencija. To je naišlo na otpor od strane okupiranih naroda koji su, uzimajući u obzir činjenicu da su u procesu dekolonizacije nakon Drugog svjetskog rata unutar organizacije Ujedinjenih naroda imali status odvojen i različit od kolonijalne sile, tražili da se takvi oružani sukobi izjednače s međunarodnim oružanim sukobima. Konačno se usvajanjem Dopunskog Protokola I to i dogodilo. On određuje da se primjenjuje i na oružane sukobe u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije i protiv rasističkih režima koristeći se pravom naroda na samoopredjeljenje, potvrđenim u Povelji Ujedinjenih naroda i deklaracije o principima međunarodnog prava koji se tiču prijateljskih

²⁹ *Ibid.*, str. 248.

³⁰ Kalshoven, Zegveld, *op.cit.* (bilj. 4), str. 39.

odnosa i suradnje između država u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda.³¹ Pozivanje na kolonijalnu dominaciju, stranu okupaciju i rasističke režime, kao i na pravo na samoodređenje, osmišljeni su da ograniče opseg odredbe. Namjera autora nacrtu nije bila da svaki sukob koji skupina samoprozvanih boraca za slobodu označi kao oslobodilački rat time automatski padne u kategoriju međunarodnih oružanih sukoba.³² Da bi ta odredba mogla imati stvarni učinak, oslobodilačkim pokretima se morala pružiti mogućnost pristupanja Dopunskom Protokolu I. To je omogućeno odredbama o učinku pristupanja koje navode da vlast koja predstavlja narod angažiran protiv visoke strane ugovornice u oružanom sukobu, koji je po karakteru takav kakav je naveden u članku 1. stavak 4., može se obvezati da će primjenjivati Konvencije i ovaj protokol u odnosu na taj sukob putem jednostrane izjave upućene depozitaru. Takva izjava će, pošto je depozitar primi, imati slijedeće djelovanje u odnosu na taj sukob: (a) Konvencije i ovaj protokol stupaju na snagu za spomenutu vlast kao stranu u sukobu sa trenutnim djelovanjem; (b) spomenuta vlast preuzima ista prava i obaveze kao one koje je preuzela visoka strana ugovornica prema Konvencijama i ovom protokolu; i (c) Konvencije i ovaj protokol su podjednako obavezni za sve strane u sukobu.³³ Iz teksta ovih odredbi vidimo nekoliko uvjeta koji se moraju ispuniti za primjenu Konvencija i Dopunskog Protokola I na narodnooslobodilačke oružane sukobe.

Drugi aspekt širenja primjene odredbi Konvencija odnosi se na nemeđunarodne sukobe. Kao što je već navedeno u izlaganju povijesnog razvoja međunarodnog humanitarnog prava, građanski ratovi su pokazali potrebu za stvaranje pravnog okvira regulacije nemeđunarodnih oružanih sukoba. Uz velike poteškoće i otpor od strane država, koje su takvo zadiranje u nacionalnu nadležnost smatrale ugrožavanjem njihovog suvereniteta, napravljen je prvi korak prema uređenju takvih sukoba. U četiri Konvencije unesen je zajednički članak 3. koji je prozvan „mini konvencijom“ ili „konvencijom unutar konvencija.“³⁴ On sadrži minimum pravila koja su posebno primjenjiva u svim nemeđunarodnim sukobima na teritoriju država ugovornica bez ikakvih posebnih uvjeta. No postavlja se pitanje što točno spada pod pojam nemeđunarodnog sukoba? Nakon što to nije bilo definirano prilikom usvajanja Ženevskih konvencija, preostaje samo mogućnost shvaćanja pojma u najširem smislu, a to je i jedino spojivo s minimalnim sadržajem obveza koje strankama nameće članak 3.³⁵ Usvajanjem

³¹ Dopunski protokol za zaštitu žrtava međunarodnih sukoba, NN-MU br. 5/1994, dalje: Dopunski protokol I, čl. 1., st. 4.

³² Kalshoven, Zegveld, *op.cit.* (bilj. 4), str. 85.

³³ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 96., st. 3.

³⁴ Kalshoven, Zegveld, *op.cit.* (bilj. 4), str. 69.

³⁵ Provost, *op. cit.* (bilj. 22), str. 266.

Dopunskog Protokola II potvrđena je takva široka definicija nemeđunarodnog oružanog sukoba davanjem negativne definicije istog. U članku 1. stavak 2. navodi da se ovaj Protokol ne primjenjuje na situacije unutrašnjih nemira i napetosti, kao što su pobune, izolirani i sporadični čini nasilja ili drugi čini slične prirode, koji se ne smatraju oružanim sukobima. U praksi, vlada ne može zanijekati postojanje oružanog sukoba, u smislu članka 3., ako postoji usklađena oružana akcija, odnosno oružana akcija kolektivne prirode koja ima barem minimum organizacije te se ne može suzbiti uobičajenim sredstvima. ICTY je u predmetu Tadić izdvojio dva elementa koji ukazuju na postojanje oružanog sukoba, minimum intenziteta oružanih akcija i minimum organizacije strana u sukobu.³⁶ Članak 3. stoga se primjenjuje na sve konfliktne situacije koje nisu ni unutarnji nemiri ni građanski ratovi u kojima je vladina strana zahtijevala sama ili priznala svom neprijatelju status zaraćene strane, ali se odnosi na sve oružane sukobe između ove dvije krajnosti. To uključuje ne samo sukobe u kojima je vlada suprostavljena naoružanoj oporbnoj skupini, nego i sukobe između dvije naoružane oporbene skupine u kojima vlada nije uključena. Primjena ovog članka zbog toga nailazi na zanimljiv problem, takve oporbene skupine nisu, a i formalno ne mogu biti stranke Konvencija. Postavlja se pitanje koja je onda osnova za primjenu ovog članka na sve koji sudjeluju u takvom sukobu? Naravno, što se tiče vlade, ona je kao državni organ vezana Konvencijama kojih je njezina država stranka, ali isto se ne može reći za oporbene skupine. Ipak odgovor na to pitanje nije izričito dan, nego je Diplomatska konferencija 1949. godine bez sumnje, ali i bez obrazloženja prihvatila stav da se članak 3. primjenjuje i na takve skupine.

Činjenica da je većina sukoba u današnje vrijeme nemeđunarodnog karaktera, dovodi do izražaja važnost zajedničkog članka 3. U isto vrijeme, ta ista činjenica naglašava i njegove slabe strane, on predviđa samo minimum zaštite koja je u većini slučajeva trebala biti pojačana primjenom drugih odredbi Konvencija. U tu svrhu došlo je do usvajanja Dopunskog protokola II koji u članku 1. stavak 1. navodi da se njime razvija i dopunjuje Članak 3. koji je zajednički Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. ne mijenjajući postojeće uvjete njegove primjene i da se primjenjuje na sve oružane sukobe koji nisu obuhvaćeni člankom 1. Dopunskog protokola Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I) i koji se odvijaju na području visoke stranke ugovornice između njezinih oružanih snaga i odmetničkih oružanih snaga ili drugih organiziranih naoružanih grupa koje, pod odgovornim zapovjedništvom, ostvaruju nad

³⁶ *Ibid.*, str. 267.

dijelom njezina područja takvu kontrolu koja im omogućuje vođenje neprekidnih i uskladenih vojnih operacija i primjenu ovoga Protokola. U ovoj odredbi vidimo da je područje primjene Dopunskog Protokola suženo u odnosu na zajednički članak 3. Konvencija. On se ne odnosi na sve nemeđunarodne oružane sukobe nego postavlja određene uvjete za svoju primjenu. Kao prvo, odmah primjećujemo da odbacuje mogućnost svoje primjene na sukobe između dvije oporbene skupine bez uplitanja državnih snaga iako iz brojnih primjera možemo vidjeti da i takvi sukobi mogu doseći razinu intenziteta koji bi opravdano zahtijevao viši stupanj zaštite. U oružanom sukobu u Libanonu su, primjerice, sudjelovali Palestinska oslobodilačka organizacija i druge Libanonske naoružane grupe bez sudjelovanja državnih snaga.³⁷ Drugi uvjet postavlja se po pitanju organizacije naoružanih grupa koje su u sukobu s oružanim snagama države. Naime, mora postojati samo minimalna organizacija i zapovjedništvo, kao što je potvrdio ICTR u slučaju Musema gdje je napomenuo da nije potrebno da organizacija grupe slijedi hijerarhijsku organizaciju koja postoji u većini državnih oružanih snaga.³⁸ S time je povezan i uvjet da se radi o neprekidnim i usklađenim vojnim operacijama, što je dodatno naglašeno drugim stavkom članka 1. Protokola koji navodi izolirane i sporadične čine. Posljednji uvjet koji mora biti ispunjen je taj da naoružane grupe moraju ostvarivati kontrolu nad dijelom državnog teritorija. On je ujedno i najteži za primjenu s obzirom da države nisu voljne priznati gubitak dijela teritorija u svojim unutarnjim sukobima, pa tako Francuska za trajanje sukoba u Alžiru nije odustajala od stajališta da kontrolira cijeli teritorij iako je priznala primjenu zajedničkog članka 3. na taj sukob.³⁹ Dodatno, kontrola teritorija ne mora nužno biti cilj takvih naoružanih grupa. Međutim, kao što je izričito navedeno, članak 1. nema namjeru mijenjati postojeće uvjete primjene zajedničkog članka 3. pa je u svim situacijama koje ne ispunjavaju zahtjeve članka 1. Dopunskog Protokola II moguća primjena članka 3. Drugim riječima, u situacijama izvan definicije sukoba definirane u članku 1. Protokola, primjenjuje se samo članak 3., a unutar te definicije, članak 3. i Protokol primjenjuju se jednako.

5. ZAŠTITA ŽRTAVA RATA

Iako se specifične zaštite i prava razlikuju za svaku od kategorija zaštićenih osoba prema Ženevskim konvencijama, postoje neka osnovna načela zaštite koja su im svima zajednička. Ta načela uključuju nepostojanje diskriminacije, poštovanje ljudskog dostojanstva, zabranu

³⁷ *Ibid.*, str. 262.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*, str. 263.

mučenja i okrutnog postupanja, pristup medicinskoj njezi, zaštitu od nasilja i zastrašivanja, zaštitu od odmazde i pravo na humano postupanje. Ova načela namijenjena su osiguranju osnovnog standarda zaštite za sve pojedince koji su pogođeni oružanim sukobima, bez obzira na njihovu specifičnu kategoriju prema Ženevskim konvencijama. U nastavku slijedi prikaz zaštite za sljedeće kategorije: ranjeni i bolesni na kopnu i moru, ratni zarobljenici, civilno pučanstvo te posebno zaštićene kategorije kao što su žene i djeca. Zasebno će biti prikazana zaštita osoba u nemeđunarodnim sukobima.

5.1. Zaštita ranjenika, bolesnika i brodolomaca

Unutar ove kategorije razlikujemo dvije skupine zaštićenih osoba: pripadnike oružanih snaga na kopnu i oružanih snaga na moru čiju zaštitu osiguravaju Prva i Druga ženevska konvencija za svaku skupinu zasebno i Dodatni protokol I koji ne radi razliku između te dvije skupine.

Već je Ženevska konvencija od 22. kolovoza 1864. godine u članku 6. proglasila da će "ranjeni i bolesni borci, bez obzira na to kojoj naciji pripadaju, biti prikupljeni i zbrinuti." Ovo je osnovni princip čitave Konvencije i zapravo cijelog tzv. ženevskog prava. Međutim, kako bi ranjeni ili bolesni pripadnici vojske bili prikupljeni i dobili tretman koji njihovo stanje zahtijeva, moraju biti zaštićeni od daljnjih posljedica neprijateljstava, a oni koji im žele pomoći ne smiju biti izloženi paljbi. Kako se onda mogu zaštititi ranjeni i bolesni pripadnici vojske? Ovo pitanje je ključno, jer nije dovoljno spašavati ranjene ako nakon toga ostaju izloženi nasilju rata bez posebne zaštite koju zahtijeva njihov položaj. Ovdje se radi o načelu nepovredivosti ranjenih i bolesnih pripadnika vojske, uključujući medicinsko osoblje i opremu. Njihova zaštita je ključan aspekt međunarodnog humanitarnog prava. Prva od četiri ženevske konvencije, poznata i kao Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, pruža detaljne odredbe za zaštitu tih ranjivih osoba za vrijeme oružanih sukoba.

Najprije treba definirati tko sve spada u ovu skupinu zaštićenih osoba. Konvencija nam daje odgovor na to pitanje i definira da se odnosi na sve ranjene i bolesne koji su pripadnici oružanih snaga stranke sukoba, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih odreda koji ulaze u sastav tih oružanih snaga, pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih odreda, uključujući i pripadnike organiziranih pokreta otpora, koji pripadaju stranki sukoba i koji djeluju izvan ili unutar vlastitog područja, čak i ako je ono okupirano, pripadnici redovitih oružanih snaga koji izraze vjernost nekoj vladi ili vlasti koju nije priznala sila u čijoj su vlasti, osobe koje prate oružane snage, a da im neposredno ne pripadaju, kao civilni članovi

posade vojnih zrakoplova, ratni dopisnici, dobavljači, članovi radnih jedinica čija je dužnost briga o udobnosti oružanih snaga, pod uvjetom da su za to dobile odobrenje od oružanih snaga koje prate, članovi posada, uključujući zapovjednike, pilote i vježbenike, trgovačke mornarice te posade civilnog zrakoplovstva stranaka sukoba, koji ne uživaju povoljniji postupak na temelju drugih odredaba međunarodnog prava i stanovništvo neokupiranog područja koje se prilikom približavanja neprijatelja spontano latio oružja da bi se oduprlo postrojbama napadača, ne imajući vremena organizirati se kao redovite oružane snage, ako otvoreno nosi oružje i ako poštuje ratne zakone i običaje.⁴⁰

Osnova njihove zaštite postavljena je u članku 12. Prve ženevske konvencije koji navodi da ranjeni i bolesni pripadnici oružanih snaga moraju biti poštovani i zaštićeni u svim okolnostima. Ova obveza jednako se odnosi na sve ranjene i bolesne osobe, bez obzira na njihovo državljanstvo ili stranu sukoba kojoj pripadaju. U nastavku članak 12. navodi da će s njima stranka sukoba u čijoj se vlasti budu nalazili postupati čovječno i njegovati ih bez ikakvog nepovoljnog razlikovanja utemeljenoga na spolu, rasi, državljanstvu, vjeroispovijesti, političkom mišljenju ili bilo kojem drugom sličnom kriteriju. Strogo su zabranjeni svaki napad na njihov život i na njihovu ličnost te, uz ostalo, njihovo ubijanje ili istrebljivanje, podvrgavanje mučenju, vršenje nad njima bioloških pokusa, namjerno nepružanje medicinske pomoći ili njege ili njihovo izlaganje u tu svrhu izazvanim opasnostima od zaraze ili infekcije.

Također, strane sukoba moraju osigurati da ranjeni i bolesni dobiju potrebnu medicinsku pomoć, bez ikakve diskriminacije i evakuirati ih u najprikladnije medicinske ustanove što je prije moguće. U svako doba, a osobito nakon boja, stranke sukoba bez odgode će poduzeti sve moguće mjere da se pronađu i prikupe ranjenici i bolesnici, da se oni zaštite od pljačke i zlostavljanja i da im se osigura potrebna njega, te da se pronađu mrtvi i spriječi da budu opljačkani. Kad god to prilike dopuste, utanačit će se primirje ili prekid vatre ili će se postići lokalno utanačenje radi uklanjanja, razmjene i prijenosa ranjenika ostavljenih na bojištu.⁴¹ No oboljeli i ranjeni ne mogu biti zaštićeni kako treba, niti prikupljeni i zbrinuti, osim ako se medicinsko osoblje također ne poštuje i ako se medicinski objekti ne štede. Stoga je nepovredivost medicinskog osoblja i objekata posljedica načela da su ranjeni i bolesni u oružanim snagama nepovredivi. Ova nepovredivost osigurana je u međunarodnim oružanim sukobima člancima 19. do 35. Prve ženevske konvencije. Strane sukoba moraju poštivati i

⁴⁰ Prva ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 13.

⁴¹ *Ibid.* čl. 15.

zaštititi medicinsko osoblje i osigurati da mogu obavljati svoje dužnosti bez smetnji. Medicinsko osoblje također mora biti u mogućnosti obavljati svoje dužnosti u skladu s medicinskom etikom i ne smiju ih prisiliti na obavljanje bilo kakvih radnji koje nisu u skladu s njihovom humanitarnom misijom. U slučaju zauzimanja medicinskih jedinica od strane neprijatelja, one se ne mogu koristiti za druge svrhe dok su potrebni za zbrinjavanje ranjenih i bolesnika. Medicinsko osoblje koje je palo u ruke neprijatelja može biti zadržano samo u mjeri u kojoj stanje zdravlja, duhovne potrebe i broj ratnih zarobljenika to zahtijevaju. To osoblje se neće smatrati ratnim zarobljenicima i nastavlja obavljati svoje dužnosti, po mogućnosti za pripadnike oružanih snaga kojima i sami pripadaju.⁴² Dodatna zaštita osobama koje pružaju skrb ranjenima i bolesnicima pružena je u vidu njihovog kaznenog progona pa tako nitko ne smije biti uznemiravan ili osuđen zbog skrbi za ranjene ili bolesne.⁴³ Medicinska skrb je neutralna. Možemo pretpostaviti da u slučaju nepostojanja takve odredbe, ranjene i bolesne osobe u oružanim snagama ostale bi prepuštene svojoj sudbini. Medicinsko osoblje, jedinice i prijevozna sredstva kao znak raspoznavanja koriste znak Crvenog križa ili Crvenog polumjeseca na bijeloj pozadini koji je zaštićen međunarodnim pravom.⁴⁴ Izrael za obilježavanje zaštićenih objekata i osoba koristi Davidov crveni štit, ali taj znak raspoznavanja nije priznat u međunarodnom pravu.⁴⁵ Treći protokol uz Ženevske konvencije uveo je još jedan dodatni znak raspoznavanja, crveni kristal, čije je službeno ime Znak trećeg protokola. Sastoji se od crvenog okvira u obliku kvadrata na bijelom polju, postavljenog na jedan svoj vrh, a njegova unutrašnjost može biti ispunjena znakom crvenog križa i/ili crvenog polumjeseca te Davidovom zvijezdom.⁴⁶ Strane sukoba moraju osigurati da ovaj znak nije zloupotrijebljen na bilo koji način.⁴⁷ Također, moraju poštivati neutralni i nepristrani karakter medicinskog osoblja, objekata, jedinica i prijevoznih sredstava koja su označena ovim znakom. Statutom Međunarodnog kaznenog suda, namjerno napadanje bolnica i mjesta na kojima se zbrinjavaju ranjenici i bolesni kvalificira se kao ratni zločin. Isto se odnosi i na napade na medicinsko osoblje, medicinske jedinice i transport i materijal koje koriste znak raspoznavanja Ženevskih konvencija.⁴⁸

⁴² Šeparović, *op. cit.* (bilj. 13), str. 85.

⁴³ Prva ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 18.

⁴⁴ *Ibid.* čl. 38.

⁴⁵ Fabijanić Gagro, *op. cit.* (bilj. 8), str. 132.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Prva ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 54.

⁴⁸ Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda, NN-MU br. 5/2001, članak 8. stavak 2e., dalje: Rimski Statut.

Kao što je u početku navedeno, princip nepovredivosti ranjenih i bolesnih pripadnika vojske primjenjuje se i na rat na kopnu i na rat na moru, ali njegova primjena na moru mora se prilagoditi specifičnim uvjetima pomorskog ratovanja. Slijedom toga donesena je Druga ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru. Brodolomci imaju isto pravo na pomoć kao i ranjeni ili bolesni borci na kopnu, jer gubitak njihovog broda djelovanjem neprijatelja ima gotovo isti onesposobljavajući učinak kao ozljeda ili bolest na bojnopolju. Također, to pravo imaju i posade zrakoplova čiji je avion srušen.⁴⁹ Konvencija se također odnosi na medicinsko osoblje i medicinske jedinice gore navedenih oružanih snaga, kao i na kapelane pridružene oružanim snagama. Osoblje pomorskih snaga koje je iskrcano na obalu spada pod Prvu konvenciju.⁵⁰ Članak 12. Druge ženevske konvencije utvrđuje načelo da su ranjeni, bolesni i brodolomci pripadnici oružanih snaga na moru nepovredivi, a članak 13. određuje tko sve spada u ovu skupinu zaštićenih osoba. Zaštita pružena u ovoj Konvenciji odgovara zaštiti koja je pružena oružanim snagama na kopnu. Time je osigurana uniformnost postupanja prema svim oružanim snagama. U ratu na moru, bolnički brod je od vitalne važnosti za pomoć ranjenima, bolesnima i brodolomcima stoga je također ključni element u sustavu zaštite propisanom Ženevskim konvencijama te je uređen člancima 22. do 35. Druge ženevske konvencije koji utvrđuju specifične odredbe za njihovu zaštitu. Kao i medicinsko osoblje i jedinice na kopnu, bolnički brodovi su nepovredivi i ne mogu ni u kojoj prilici biti predmet napada niti zauzimanja.⁵¹ To uključuje napade koji se provode zračnim, pomorskim ili kopnenim putem. Članak 22. Druge konvencije definira bolnički brod kao svaki brod koji je opremljen u potpunosti ili uglavnom u svrhu pružanja pomoći ranjenima, bolesnima i brodolomcima, bez obzira na njegovo sredstvo pogona.⁵² Ova definicija uključuje brodove koji su u vlasništvu ili pod upravom države ili privatnih pojedinaca ili organizacija.⁵³ Člankom 28. uređene su i brodske bolnice na ratnim brodovima. Članak 30. određuje da se bolnički brod smije koristiti samo u medicinske svrhe i ne smije se koristiti u bilo koju drugu svrhu koja nije u skladu s njegovom medicinskom misijom, u kojem slučaju prestaje njegova zaštita.⁵⁴ Bolnički brodovi moraju

⁴⁹ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 8. st.1 t. b).

⁵⁰ Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru, NN-MU br. 5/1994, članak 37, dalje: Druga ženevska konvencija.

⁵¹ *Ibid.*, čl. 22.

⁵² *Ibid.*, čl. 27.

⁵³ *Ibid.*, čl. 24. i čl. 33.

⁵⁴ *Ibid.*, čl. 34.

biti jasno označeni karakterističnom oznakom Crvenog križa na bijeloj podlozi o čemu je već bilo riječi u kontekstu označavanja medicinskog osoblja na kopnu.⁵⁵

Protokol I. uz Ženevske konvencije proširuje i pojašnjava odredbe Konvencija koje se odnose na zaštitu ranjenih, bolesnih i brodolomaca na moru. Isti osnovni principi zaštite sadržani u Prvoj i Drugoj ženevskoj konvenciji su izraženi u članku 10. Dopunskog protokola I koji ponavlja važeće pravo. Svi ranjeni, bolesni i brodolomci, bez obzira na pripadnost stranama, moraju biti poštovani i zaštićeni. U svim okolnostima moraju biti tretirani humano i trebaju primiti, u najvećoj mogućoj mjeri i s najmanjim mogućim kašnjenjem, medicinsku njegu i pažnju koju zahtijeva njihovo stanje. Ne smije biti razlike među njima na temelju bilo kojih osnova osim medicinskih. Fizičko ili mentalno zdravlje i integritet osoba koje su u vlasti suprotne strane ili koje su internirane, zadržane ili na drugi način lišene slobode ne smiju biti ugroženi nikakvim neopravdanim činom ili propustom. Stoga ih je zabranjeno podvrgavati bilo kojem medicinskom postupku koji nije naznačen stanjem zdravlja osobe koja se tiče i koji nije u skladu s općeprihvaćenim medicinskim standardima koji bi se primjenjivali u sličnim medicinskim okolnostima na osobe koje su državljanima stranke koja provodi postupak i koje na bilo koji način nisu lišene slobode. Posebno je zabranjeno provoditi na takvim osobama, čak i uz njihov pristanak, fizička sakaćenja, medicinska ili znanstvena ispitivanja i uklanjanja tkiva i organa za transplantaciju.⁵⁶ Protokol I odlazi korak dalje i proširuje zaštitu Konvencija na civilno medicinsko osoblje, opremu i zalihe, kao i na civilne jedinice i prijevozna sredstva te sadrži detaljne odredbe o medicinskom prijevozu. Predviđa aktivnu ulogu civilnog stanovništva u zbrinjavanju ranjenika, bolesnika i brodolomaca. Civilno stanovništvo dužno je poštovati ranjenike, bolesne i brodolomce, čak i ako pripadaju protivničkoj strani i ne smiju im nanositi nikakvo nasilje. Civilnom stanovništvu dopušteno je i na svoju inicijativu prikupljati i brinuti se ranjenima, bolesnima i brodolomcima, čak i u okupiranim ili osvojenim područjima.⁵⁷ Nitko ne smije biti ozlijeđen, progonjen, osuđen ili kažnjen zbog takvih humanitarnih djela.⁵⁸

Pronalaženje i identificiranje nestalih i poginulih boraca važno je iz nekoliko razloga. Prvo, to je humanitarno pitanje. Obitelji imaju pravo znati što se dogodilo s njihovim voljenima, a borci koji su ranjeni, bolesni ili mrtvi moraju biti tretirani humano. Drugo, to je pravno pitanje. Ženevske konvencije propisuju pravila i smjernice za tretman boraca i ranjenika za

⁵⁵ *Ibid.*, čl. 43.

⁵⁶ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 11.

⁵⁷ *Ibid.*, čl. 17.

⁵⁸ *Ibid.*, čl. 16.

vrijeme rata. Pronalaženje i identificiranje nestalih i poginulih boraca bitno je za provođenje ovih pravila i osiguravanje da se ona poštuju. To pitanje primarno je regulirano člancima 16. i 17. Prve ženevske konvencije. Stranke sukoba moraju što prije moguće registrirati sve podatke koji pridonose identifikaciji ranjenika bolesnika i mrtvih protivničke stranke koji su pali u njihove ruke. Po mogućnosti, ti podaci bi trebali uključivati naznaku sile čiji su pripadnici, broj vojne jedinice ili matični broj, prezime, ime, datum rođenja, svaki drugi podatak koji se nalazi u osobnoj iskaznici ili na identifikacijskoj pločici, datum i mjesto zarobljavanja ili smrti i podatke o ranama, bolesti ili uzroku smrti.⁵⁹ Stranke sukoba osigurati će da pokopu ili kremiranju, koji se obavljaju pojedinačno koliko to okolnosti dopuštaju, prethodi pažljivi, po mogućnosti bolnički pregled leševa radi ustanovljenja smrti, utvrđivanja identiteta i omogućavanja stvaranja izvješća.⁶⁰ Isti zahtjevi postavljeni su u Drugoj ženevskoj konvenciji u člancima 19. i 20., a i Dopunski protokol I u trećem odjeljku reguliranja pitanja koja se tiču nestalih i umrlih osoba. Sve te odredbe nas upućuju na jasan zaključak: obveza da se zabilježe svi podaci koji mogu pomoći kod identifikacije ranjenih i mrtvih boraca je apsolutna i nema iznimke. To se odnosi i na obvezu prosljeđivanja svih relevantnih informacija, bilo državi čiji je žrtva državljanin ili državi čijim je vojnim snagama pripadala. Gore navedeni podaci moraju se što brže moguće proslijediti Informacijskom Uredu, navedenom u članku 122. Treće ženevske konvencije, koji će ih posredovanjem Sile zaštitnice i Središnje agencije za ratne zarobljenike dostaviti sili čije su te osobe pripadnici.⁶¹ Iako se ICRC ne spominje direktno u člancima Konvencija, on ima ključnu ulogu u pružanju pomoći u identificiranju i pronalaženju nestalih i poginulih boraca. ICRC djeluje kao posrednik olakšavajući komunikaciju i razmjenu informacija, a njegova uloga i odgovornost, primarno da prosljeđuje popis imena ranjenika, bolesnih, brodolomaca i umrlog vojnog osoblja, kao i svih vrijednih objekata nađenih na umrlima i detalje pokopa tih osoba, da zabilježava sve te informacije i da se raspituje o sudbini nestalih osoba, su uspostavljene i priznate u sklopu Ženevskih konvencija i Dopunskih Protokola.

5.2. Zaštita ratnih zarobljenika

Neprijatelj koji se predao ne smije biti ozlijeđen. Međutim, sudbina ratnih zarobljenika nikada nije bila predmet zavisti. Njihov tretman tijekom oružanih sukoba je, opravdano, dugo bio

⁵⁹ Prva ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 16.

⁶⁰ *Ibid.*, čl. 17.

⁶¹ *Ibid.*, čl. 16.

tema međunarodne zabrinutosti. Povijest bilježi bezbrojne slučajeve okrutnog postupanja s ratnim zarobljenicima koji su često završeni masakrom. U svrhu rješenja ovog problema, Treća ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima uspostavila je sveobuhvatnu zaštitu prava i osiguranje humanog postupanja s ratnim zarobljenicima. U kategoriju ratnih zarobljenika ubrajamo osobe koje su pale u ruke neprijatelja, a pripadnici su jedne od sljedećih kategorija: oružanih snaga stranke u sukobu, milicija ili dobrovoljnih postrojbi koje čine dio tih oružanih snaga; drugih milicija i dobrovoljnih postrojbi, uključujući organiziranih gerilskih pokreta, koji djeluju na vlastitom ili izvan vlastitog teritorija ako su pod zapovjedništvom odgovorne osobe, ako imaju prepoznatljiv znak koji se vidi na daljinu, ako otvoreno nose oružje i ako provode svoje operacije u skladu sa zakonima i običajima rata; redovnih oružanih snaga koji izražavaju odanost autoritetu ili vlasti koja nije priznata od strane u čijoj su vlasti; osobe koje prate oružane snage, a zapravo nisu članovi tih snaga; pripadnici posade trgovačke mornarice i civilnih zrakoplova stranaka u sukobu; stanovnici neokupiranog teritorija koji pri približavanju neprijatelja spontano uzimaju oružje kako bi pružili otpor invazijskim snagama, ako otvoreno nose oružje i poštuju običaje i zakone rata.⁶² Nakon što neprijatelj položi oružje, nitko nema pravo oduzeti mu život. Također, ratni zarobljenici trebaju biti evakuirani, što je prije moguće nakon njihova zarobljavanja, u logore smještene u području dovoljno udaljenom od područja borbenih djelovanja kako bi bili izvan opasnosti. Samo ratni zarobljenici koji bi, zbog rana ili bolesti, bili izloženi većem riziku evakuacijom nego ostankom na mjestu gdje se nalaze, mogu privremeno biti zadržani u zoni opasnosti. Ratni zarobljenici ne smiju biti nepotrebno izloženi opasnosti dok čekaju evakuaciju iz zone borbenih djelovanja.⁶³ Generalna zaštita ratnih zarobljenika uređena je člancima 13. do 16. Treće konvencije. S ratnim zarobljenicima se u svako doba mora postupati čovječno. Svaki protupravni čin ili propust sile koja ih drži, a koji prouzroči smrt ili dovede u ozbiljnu opasnost zdravlje ratnog zarobljenika koji se nalazi u njezinoj vlasti, zabranjen je i smatra se teškom povredom Konvencije. Nijedan ratni zarobljenik ne smije biti podvrgnut fizičkom sakaćenju ili medicinskom ili znanstvenom pokusu bilo koje prirode, ako to nije opravdano liječenjem ratnog zarobljenika koje je u njegovom interesu. Ratni zarobljenici moraju se u svako doba osobito štititi od svakog čina nasilja ili zastrašivanja, uvreda ili javne radoznalosti.⁶⁴ Imaju u svakoj prilici pravo na poštovanje svoje ličnosti i

⁶² Ženevska Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima, NN-MU br. 5/1994, dalje: Treća ženevska konvencija, čl. 4.

⁶³ *Ibid.*, čl. 19.

⁶⁴ *Ibid.*, čl. 13.

časti.⁶⁵ Također, mora im se omogućiti ispovijedanje svoje vjere, uključujući nazočnost vjerskim obredima, pod uvjetom da se ne protivi postojećim disciplinskim mjerama.⁶⁶ Zabranjena je diskriminacija na temelju rase, državljanstva, vjeroispovijesti, poličkog mišljenja ili bilo kojeg drugog sličnog kriterija te se prema svima mora postupati na isti način.⁶⁷

U oružanim sukobima tretman i uvjeti interniranja ratnih zarobljenika su ključni pokazatelji poštivanja humanitarnih načela i međunarodnog prava od strane jedne države. Jedna od temeljnih odredbi Treće ženevske konvencije je zahtjev za adekvatnim stanovanjem i smještajem ratnih zarobljenika. Ratni zarobljenici smiju biti internirani samo u objektima koji se nalaze na kopnu i koji pružaju svaku garanciju higijene i zdravstvenih uvjeta.⁶⁸ Članak 25. ističe da se ratnim zarobljenicima moraju osigurati odgovarajući sklonište, posebno u pogledu spavaonica ratnih zarobljenika što se tiče ukupne površine i minimalnog volumena prostora, kao i općih instalacija, posteljine i deka te uzimajući u obzir klimatske uvjete, kako bi se osigurala njihova fizička dobrobit i zaštita od elemenata. Smještajne jedinice trebaju biti dovoljno prostrane da se zarobljenici mogu slobodno kretati te trebaju pružiti odgovarajuću zaštitu od zdravstvenih opasnosti. Konvencija prepoznaje potrebu za zadovoljenjem osnovnih potreba ratnih zarobljenika, uključujući prehranu, odjeću, higijenu i medicinsku skrb. Članak 26. osigurava da zarobljenici dobiju dovoljnu količinu i nutritivno uravnoteženu hranu koja zadovoljava njihove prehrabene potrebe s obzirom na dob, spol i zdravstveno stanje te sprječava gubitak težine. Ukoliko su upućeni na rad moraju dobiti dodatne porcije hrane koje omogućuju taj rad. Također im se mora osigurati odgovarajuća odjeća prilagođena prevladavajućoj klimi, a za zarobljenike koji rade i odjeća prilagođena tom radu.⁶⁹ Održavanje odgovarajuće higijene i sanitacije u logorima za ratne zarobljenike ključno je za njihovo zdravlje i dobrobit. Članak 29. propisuje da logori moraju poduzeti sve potrebne sanitarne mjere, uključujući redovitu mogućnost kupanja, odgovarajući sanitarni prostor i pravilno odlaganje otpada. Pristup čistoj vodi, sapunu i drugim higijenskim potrepštinama za osobnu higijenu i pranje vlastitog rublja treba biti osiguran danju i noću, budući da to igra ključnu ulogu u sprječavanju širenja bolesti i očuvanju dostojanstva zarobljenika. Članak 30. naglašava da ratni zarobljenici moraju imati pristup medicinskoj njezi koja im je potrebna. Država koja ih zadržava obvezuje se uspostaviti odgovarajuće bolnice u svakom logoru gdje

⁶⁵ *Ibid.*, čl. 14.

⁶⁶ *Ibid.*, čl. 34.

⁶⁷ *Ibid.*, čl. 16.

⁶⁸ *Ibid.*, čl. 22.

⁶⁹ *Ibid.*, čl. 27.

će zarobljenici moći primiti potrebno medicinsko liječenje. To uključuje skrb medicinskog osoblja, odgovarajuću prehranu i osiguranje potrebnih lijekova. Cilj je osigurati da dobiju medicinsku njegu koja im je potrebna za održavanje zdravlja i dobrobiti. Ratni zarobljenici koji pate od ozbiljnih bolesti ili ozljeda koje zahtijevaju specijalizirani tretman, kirurške zahvate ili bolničku skrb moraju biti primljeni u vojne ili civilne medicinske jedinice, bez obzira na njihovu skoriju repatrijaciju. Članak 30. dodatno propisuje da ratni zarobljenici trebaju dobiti tretman čak i ako se njihov povratak u matičnu zemlju očekuje u bliskoj budućnosti. Ova odredba ističe važnost prioritarnog stavljanja zdravlja i dobrobiti ratnih zarobljenika iznad drugih razmatranja. Također, prepoznaje potrebu za posebnom skrbi i rehabilitacijom za ratne zarobljenike s invaliditetom, posebno za slijepe osobe ili osobe s drugim invaliditetima. Do repatrijacije, treba osigurati posebne objekte i podršku kako bi se osigurala njihova dobrobit i pomoglo u rehabilitaciji. To uključuje pristup odgovarajućoj medicinskoj opremi, poput zubnih proteza, umjetnih pomagala i naočala, kako bi osobe s invaliditetom mogle održavati kvalitetu života. Troškovi liječenja, uključujući osiguranje potrebne medicinske opreme poput zubnih proteza, umjetnih pomagala i naočala, snose države koje zadržavaju ratne zarobljenike. Time se osigurava da imaju pristup potrebnim zdravstvenim resursima bez financijskog tereta. Država koja zadržava ratne zarobljenike odgovorna je za izdavanje službenog certifikata, na zahtjev, zarobljenicima koji su prošli medicinsko liječenje. Taj certifikat treba navesti prirodu njihove bolesti ili ozljede, trajanje liječenja i vrstu primljene njege. Dvostruka kopija ovog certifikata treba biti prosljeđena Središnjoj agenciji za ratne zarobljenike, osiguravajući pravilno dokumentiranje i vođenje evidencije. Ratni zarobljenici trebaju imati skrb, po mogućnosti, medicinskog osoblja zemlje čiji su pripadnici i, ako je moguće, njihovog državljanstva. To osigurava da ratni zarobljenici dobiju skrb od medicinskih stručnjaka koji su upoznati s njihovim specifičnim kulturnim i jezičnim potrebama. Prisustvo medicinskog osoblja iz vlastite zemlje ratnih zarobljenika također pomaže u uspostavljanju povjerenja i olakšava učinkovitu komunikaciju u pružanju zdravstvene zaštite. Prepoznajući važnost tjelesne i mentalne dobrobiti naglašava se potreba za redovitom vježbom i rekreacijom za ratne zarobljenike. Članak 38. određuje da zarobljenici trebaju imati mogućnosti za tjelesnu vježbu, po mogućnosti na otvorenom, kako bi održavali zdravlje i ublažili negativne učinke zatočeništva. Takve aktivnosti ne samo da doprinose fizičkoj dobrobiti, već i služe kao sredstvo očuvanja morala i ublažavanja psiholoških posljedica zarobljeničtva. Ključnu podršku tijekom interniranja predstavlja i održavanje kontakta s obiteljima i vanjskim svijetom. Članak 69. ističe obvezu države koja zadržava ratne zarobljenike da odmah obavijesti državu čiji su ratni zarobljenici pripadnici o

njihovom zarobljavanju, internaciji i transferu. Ova obavijest osigurava da relevantne vlasti budu obaviještene o mjestu i stanju zarobljenih osoba, omogućujući poduzimanje odgovarajućih mjera za njihovu dobrobit i zaštitu. Članak 70. osigurava da ratni zarobljenici odmah nakon zarobljavanja imaju pravo o tome obavijestiti obitelj i Središnju agenciju za ratne zarobljenike, dok članak 71. omogućuje redovito dopisivanje s obiteljima i drugim priznatim organizacijama poput Međunarodnog odbora Crvenog križa. Ove odredbe osiguravaju priliku održavanja važnih veza s voljenima, pružajući ratnim zarobljenicima emocionalnu podršku i sigurnost tijekom njihovog zarobljeništva. Ratni zarobljenici bi trebali imati mogućnost slanja i primanja pisama i drugih oblika komunikacije bez nepotrebnog cenzuriranja ili miješanja, osim u legitimne sigurnosne svrhe. Iako se određena ograničenja mogu postaviti na dopisivanje radi osiguranja sigurnosti, članak 71. ističe da takve mjere ne bi smjele prekomjerno ograničavati pravo na primanje i slanje dopisa. Međutim, ta cenzura ne bi smjela utjecati na osobne ili obiteljske dopise, a sva ograničenja trebaju biti opravdana, nužna i razmjerne sigurnosnim razlozima. Članak 122. predviđa uspostavu Međunarodne informacijske agencije. Ova agencija djeluje kao centralno mjesto za razmjenu informacija o ratnim zarobljenicima između strana sukoba. Olakšava prijenos informacija o zarobljenju, internaciji i repatrijaciji ratnih zarobljenika, osiguravajući da se njihov status i dobrobit znaju i prate od strane relevantnih vlasti.

Za vrijeme zarobljenja, od ratnih zarobljenika može se tražiti da obavljaju određeni rad, ali postavljena su jasna ograničenja kako bi se zaštitilo njihovo dostojanstvo i sigurnost. Rad koji se pruža ratnim zarobljenicima treba doprinijeti njihovoj dobrobiti, pružiti im značajne aktivnosti i poštovati njihova prava kao zarobljenika, a ne smije biti opasan, ponižavajući niti povezan s vojnim operacijama.⁷⁰ Članak 49. ističe da rad treba biti dobrovoljan i primjeren činu, sposobnostima i zdravstvenom stanju zarobljenika. Ratni zarobljenici viših činova smiju biti angažirani samo na nadzornim poslovima, a oni koji nisu potrebni za takve zadatke mogu zatražiti druge odgovarajuće poslove koji će im, koliko je god moguće, biti dodijeljeni. Ako časnici ili osobe iste razine zatraže odgovarajući posao, on će im biti dodijeljen, koliko je god moguće, ali ih se u svakom slučaju ne smije prisiljavati na rad. Ratnim zarobljenicima moraju biti osigurani odgovarajući uvjeti rada, posebno u pogledu smještaja, hrane, odjeće i opreme. Takvi uvjeti ne smiju biti lošiji od onih koje uživaju državljani države koja ih zadržava i koji obavljaju sličan rad. Također treba uzeti u obzir klimatske uvjete te se mora osigurati da se na područjima na kojima se zarobljenici zapošljavaju primjenjuju nacionalni propisi koji se

⁷⁰ *Ibid.*, čl. 52.

odnose na zaštitu radnika, a posebno propisi o sigurnosti na radu. Ratni zarobljenici će primiti obuku i bit će im osigurana sredstva za zaštitu prikladna za posao koji će obavljati.⁷¹ Člankom 62. regulirana je plaća koju ratni zarobljenici dobivaju za rad, a koja je biti određena od države koja ih zadržava i mora biti poštena te u svakom trenutku ne smije biti manja od jedne četvrtine švicarskog franka za puni radni dan. Između raznih odredaba navedenih u Trećoj ženevskoj konvenciji, jedan od temeljnih aspekata je pravna zaštita koja se pruža ratnim zarobljenicima. Ističe se važnost poštenih i nepristranih pravnih postupaka za dobrobit i prava ratnih zarobljenika. Članak 84. određuje da ratnim zarobljenicima može biti suđeno isključivo pred vojnim sudom osim ako u zakonima države koja ih zadržava postoji isključiva odredba koja dopušta civilnim sudovima da sude u takvim stvarima. U oba slučaja, sud mora poštovati ključne garancije neovisnosti i nepristranosti koje su općenito priznate, a postupak mora pružati optuženiku određena prava i sredstva potrebna za obranu. Ratni zarobljenik ima pravo na pomoć jednog od svojih suboraca zarobljenika, na obranu od strane kvalificiranog odvjetnika ili zastupnika po vlastitom izboru, na pozivanje svjedoka i, ako smatra potrebnim, na usluge stručnog tumača. U slučaju da ratni zarobljenik ne odabere svog zastupnika ili odvjetnika, Sila zaštitnica će mu osigurati zastupnika ili odvjetnika. Detalji optužbe ili optužbi za koje će se ratni zarobljenik izvesti pred sud, kao i dokumenti koji se općenito komuniciraju optuženom, bit će dostavljeni optuženom ratnom zarobljeniku na jeziku koji razumije.⁷² Nijedan ratni zarobljenik ne smije biti suđen ili osuđen za čin koji nije zabranjen zakonom države koja ga zadržava ili međunarodnim pravom koje je na snazi u trenutku počinjenja spomenutog čina. Nikakva moralna ili fizička prisila ne smije se primjenjivati na ratnog zarobljenika kako bi ga prisilili da prizna svoju krivnju za čin kojim je optužen.⁷³

Treća ženevska konvencija pruža snažan okvir za zaštitu i osiguravanje prava ratnih zarobljenika tijekom oslobađanja i repatriacije. Ove odredbe imaju za cilj osigurati da se ratni zarobljenici tretiraju s poštovanjem, dostojanstvom i pravdom tijekom njihovog povratka kući nakon završetka sukoba. Posebne odredbe vrijede za teško ranjene i teško bolesne ratne zarobljenike s obzirom da oni predstavljaju najranjiviju skupinu koja zahtijeva posebnu zaštitu i njegu. Ukoliko se za vrijeme trajanja sukoba tjelesna ili mentalna sposobnost ozbiljno smanjila, a ratni zarobljenik je neizlječivo ranjen ili bolestan, prema medicinskom mišljenju neće se oporaviti unutar godine dana ili je oporavljen, on će biti izravno repatriiran. Međutim, ako se ozdravljenje može očekivati unutar godinu dana od datuma ozljede ili početka bolesti i

⁷¹ *Ibid.*, čl. 51.

⁷² *Ibid.*, čl. 105.

⁷³ *Ibid.*, čl. 99.

ako bi liječenje u neutralnoj zemlji moglo povećati izgleda za sigurniji i brži oporavak ili je mentalno ili tjelesno zdravlje, prema medicinskom mišljenju, ozbiljno ugroženo kontinuiranim zarobljeništvom, ali smještaj u neutralnoj zemlji može ukloniti tu prijetnju, ratni zarobljenik može biti smješten u neutralnu zemlju.⁷⁴ Nakon završetka sukoba svi ratni zarobljenici imaju pravo na oslobađanje i repatriaciju bez odgode čim prestanu uvjeti koji opravdavaju njihovo zadržavanje kao ratnih zarobljenika.⁷⁵ Ovo uključuje povlačenje uvjeta kao što su završetak sukoba, postizanje mira ili sporazuma o razmjeni zarobljenika. Sila koja zadržava ratne zarobljenike je dužna organizirati i olakšati njihovu repatriaciju na siguran način, s poštovanjem njihovih prava i dostojanstva.⁷⁶ Ratni zarobljenici imaju pravo uzeti sa sobom svoje osobne predmete, kao i svu korespondenciju i pakete koji su stigli za njih, uz ograničenja koja mogu nastati zbog njihovog transporta. Ukoliko je dio osobnih stvari zarobljenika ostao u mjestu zarobljenja, one će mu biti poslone kada se sklopi dogovor koji regulira takav povrat između države koja ga je zarobila i države o kojoj ovisi. Ukoliko je protiv ratnog zarobljenika pokrenut kazneni postupak, on može biti zadržan sve do njegovog kraja ili do kraja odsluženja kazne ako bude osuđen. Države su dužne surađivati u procesu repatriacije i oslobađanja zarobljenika ratnika. To uključuje razmjenu relevantnih informacija, poput popisa zarobljenika, kako bi se olakšala brza i učinkovita repatriacija.⁷⁷ U tu svrhu Treća ženevska konvencija propisuje uspostavu Informacijske agencije za ratne zarobljenike u slučaju izbijanja sukoba ili okupacije od svake strane u sukobu, a ista obveza nameće se i neutralnim zemljama koje prime ratne zarobljenike. Svaka strana u sukobu mora u najkraćem mogućem roku dostaviti svojoj agenciji informacije o osobama koje su pale pod njezinu vlast, a Agencija je dužna te informacije odmah proslijediti zainteresiranim državama. Agencija prima informacije od raznih nadležnih tijela, a odnose se na transfere, puštanje na slobodu, repatriaciju, bijeg, prijam u bolnicu i smrt te redovno informacije o zdravstvenom stanju teško bolesnih ili ozlijeđenih ratnih zarobljenika. Agenciji je dodijeljena i dužnost odgovaranja na sve upite vezane za ratne zarobljenike te prikupljanje osobnih stvari od vrijednosti za ratne zarobljenike, uključujući novac i važne dokumente.⁷⁸ Konvencija također propisuje da će se uspostaviti jedna Središnja agencija za informacije o ratnim zarobljenicima na području neutralne zemlje čija će glavna funkcija biti prikupljanje svih informacija koje može dobiti putem službenih ili privatnih kanala o ratnim zarobljenicima i što brže slanje tih

⁷⁴ *Ibid.*, čl. 110.

⁷⁵ *Ibid.*, čl. 118.

⁷⁶ *Ibid.*, čl. 119. st. 1.

⁷⁷ *Ibid.*, čl. 119. st. 2.-5.

⁷⁸ *Ibid.*, čl. 122.

podataka zemlji podrijetla ratnih zarobljenika.⁷⁹ Osiguran je i nadzor od strane sila zaštitnica koje putem svojih predstavnika posjećuju sva mjesta gdje se nalaze ratni zarobljenici, posebno mjesta interniranja, zatvora i rada, te imaju pristup svim prostorijama koje su zauzete od strane ratnih zarobljenika. Oni imaju pravo razgovarati s zarobljenicima, posebno s predstavnicima zarobljenika, bez svjedoka, osobno ili putem prevoditelja.⁸⁰ Sve ove odredbe imaju isti cilj, zaštititi prava i dobrobit ratnih zarobljenika, olakšati komunikaciju s njihovim obiteljima te promicati transparentnost i odgovornost tijekom oružanih sukoba.

5.3. Zaštita civilnog stanovništva

Rat je sukob između država koji se vodi njihovim oružanim snagama. No, rat ne zaobilazi civilno stanovništvo koje pati zbog toga što oružja nikada nisu potpuno precizna, ciljevi se ne identificiraju uvijek ispravno ili zbog toga što su civili napadnuti bez razlike zajedno s vojnim ciljevima ili namjerno u terorističkim napadima ili kao odmazda. Bez obzira jesu li napadi slučajni ili namjerni, civilno stanovništvo mora biti zaštićeno od učinaka neprijateljstava. Na Konferenciji iz 1949. godine usvojena je i Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata koja je trebala regulirati zaštitu civila, a čiji naziv navodi na pomisao da štiti civile u svim situacijama i od svih učinaka oružanog sukoba. Međutim, ona štiti samo osobe koje se određenom trenutku i na bilo koji način, u slučaju sukoba ili okupacije, nađu u vlasti stranke u sukobu ili okupacijske sile čiji nisu državljani.⁸¹ Tko se uopće smatra civilom? Četvrta ženevska konvencija nam ne daje odgovor na to pitanje, a Dodatni protokol I pruža negativnu definiciju te civila definira kao svaku osobu koja ne pripada jednoj od kategorija osoba navedenih u članku 4 A (1), (2) (3) i (6) Ženevske konvencije o postupanju s ratnim zarobljenicima i u članku 43. tog Protokola.⁸² Konvencija u navedenom članku navodi tko se sve ima smatrati ratnim zarobljenikom, a ratni zarobljenici su uvijek izuzeti iz kategorije civila. Najjednostavnije, civila možemo definirati kao svaku osobu koja nije pripadnik oružanih snaga i ne sudjeluje u neprijateljstvima. U međunarodnom oružanom sukobu vodi se računa o razlici između civila i borca, pripadnika oružanih snaga, jer borac aktivno sudjeluje u oružanom sukobu i nije pošteđen od napada. Ako postoji sumnja je li određena osoba civil ili nije, ona će se smatrati civilom.⁸³ U svom općem djelu, Četvrta ženevska konvencija pruža širi raspon zaštite civila od posljedica vođenja neprijateljstava određujući da se zaštita odnosi

⁷⁹ *Ibid.*, čl. 123.

⁸⁰ *Ibid.*, čl. 126.

⁸¹ Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata, NN-MU br. 5/1994, dalje: Četvrta ženevska konvencija, čl. 4.

⁸² Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 50.

⁸³ *Ibid.*

na cjelokupno stanovništvo zemalja u sukobu, bez ikakvog nepovoljnog razlikovanja, posebice s obzirom na rasu, državljanstvo, vjeroispovijest ili političko mišljenje.⁸⁴ Omogućuje ustanovljenje bolnica i sigurnosnih zona te neutralnih zona kako bi se bolesni, ranjeni, stari, djeca i majke što više zaštitili od posljedica vođenja rata.⁸⁵ Civilnim ranjenicima i bolesnicima i majkama pruža se posebna zaštita.⁸⁶ Civilne bolnice ni u kakvim okolnostima ne smiju biti objekt napada, a kao uvjerenje da se ne koriste za druge svrhe moraju imati certifikat kojim se potvrđuje da se radi o civilnoj bolnici. Bolnice mogu biti označene i znakom Crvenog križa koji bi trebao biti na što vidljivijem mjestu.⁸⁷ Zaštita koja se pruža bolnicama može prestati samo ako se koriste za čine kojim se nanosi šteta neprijatelju. I u tom slučaju, bolnice ne mogu biti objekt napada prije nego što je suprotnoj strani dano upozorenje i rok za prestanak takvog korištenja bolnica, a ona se na to oglušila.⁸⁸ U daljnjim člancima posebna zaštita dodjeljuje se i osoblju bolnica te se određuju olakšice prilikom dobavljanja lijekova i namirnica namijenjenih civilnom stanovništvu. Konvencija nadalje regulira status i postupak prema zaštićenim osobama, prvo zajednički za sve civile, neovisno da li se nalaze na teritoriju država u sukobu ili na okupiranim teritorijima. U svim okolnostima, civilnom stanovništvu osigurava se poštovanje njihovog tjelesnog integriteta, časti, obiteljskih prava, vjerskih uvjerenja i običaja. U svako doba se prema njima mora postupati humano i osobito su zaštićeni od svakog oblika nasilja ili prijetnja nasiljem i uvreda.⁸⁹ Civilno stanovništvo se ne smije koristiti kako bi se određena područja zaštitila od vojnih napada, odnosno ne smije se koristiti kao ljudski štit.⁹⁰ Strogo je zabranjeno mučenje, bilo fizičke ili psihičke naravi, u svrhu dobivanja informacija.⁹¹ Stranke Konvencije se obvezuju da će poštivati zabranu poduzimanja bilo kakvih mjera koje bi uzrokovale tjelesnu patnju ili uništavanje civilnog stanovništva koje se nalazi u vlasti stranke. Ta zabrana se odnosi ne samo na ubojstvo, mučenje, tjelesno kažnjavanje, sakaćenje i medicinske ili znanstvene ekperimente koji nisu potrebni za liječenje, nego i na bilo koje druge mjere brutalnosti, bilo da su poduzete od strane civilnih ili vojnih osoba.⁹² Nitko ne može biti kažnjen za djelo koje nije osobno počinio, a uz to se utvrđuje načelo individualne odgovornosti i zabranjuju se kolektivne kazne. Izrijekom su

⁸⁴ Četvrta ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 13.

⁸⁵ *Ibid.* čl. 14.

⁸⁶ *Ibid.* čl. 16.

⁸⁷ *Ibid.*, čl. 18.

⁸⁸ *Ibid.* čl. 19.

⁸⁹ *Ibid.* čl. 27.

⁹⁰ *Ibid.*, čl. 28.

⁹¹ *Ibid.*, čl. 31.

⁹² *Ibid.*, čl. 32.

zabranjene represalije⁹³ i uzimanje talaca.⁹⁴ Uz izuzetak, zabranjena je deportacija, preseljenje i evakuacija civilnog stanovništva.⁹⁵ Zabranjeno je zaposliti civile za obavljanje poslova vezanih uz vojne operacije. Detaljno su određene mjere vezane za osiguranje lijekova i hrane, javnog zdravlja i higijene, vjerskih potreba civila, mjere kolektivne pomoći, a uvedene su i mjere u vezi sa sudskim postupkom, posebno se daju određena jamstva u kaznenom postupku.⁹⁶ Iznimno, može se odrediti interniranje civilnog stanovništva, a u tom slučaju regulirano je postupanje prema njima u vezi mjesta i načina interniranja, prehrane i odijevanja, liječničke pomoći i higijene, njihovih vjerskih rituala i običaja, fizičkih aktivnosti, rada, osobne imovine, administracije i stege, odnosa s vanjskim svijetom, kaznenih i stegovnih sankcija i premještanja u neutralnu zemlju.⁹⁷

Prema općem pravilu izraženom u članku 4. Četvrte ženevske konvencije, zaštićene su sve osobe koje se nađu u vlasti protivnika, s izuzetkom vlastitih državljana sile u sukobu. Na taj su način iz zaštite isključeni izbjeglice, ali ne i apatridi. Državljanima neutralnih država ne uživaju zaštitu sve dok zemlja čiji su državljani održava redovne diplomatske odnose sa silom u čijoj su vlasti. Ali ako dođe do prekida diplomatskih odnosa, čak i kada dotična zemlja i dalje nije neposredno umiješana u oružani sukob, Konvencija će svoju zaštitu pružati i državljanima neutralne države. Osim tih iznimaka, svi civili, bez obzira na to nalaze li se na okupiranom području ili na području neke od zaraćenih strana zaštićeni su odredbama Četvrte ženevske konvencije. Članak 4. obuhvaća sve moguće situacije kako bi što više građanskih osoba bilo zaštićeno od samovolje zaraćenih strana.⁹⁸

Međunarodni odbor Crvenog križa je prirodno bio izuzetno zabrinut zbog razlike između preciznih i detaljnih pravila usvojenih na Konferenciji iz 1949. godine radi zaštite ranjenih, bolesnih i brodolomaca, vojnog osoblja, ratnih zarobljenika i civila u neprijateljskim rukama i kaotičnog stanja pravila koja štite civilno stanovništvo od učinaka neprijateljstava sadržanih u Ženevskoj konvenciji o zaštiti građanskih osoba za vrijeme rata. Usvajanjem Dopunskog protokola I ta razlika je smanjena. Kao što je već prije spomenuto, Protokol I je u svoje odredbe uveo definiciju civilnog stanovništva, a njegove odredbe koje se odnose na poduzimanje odgovarajućih mjera osiguranja pri izboru oružja, sredstava ratovanja i načina izvođenja napada i mjere usmjerene na zaštitu civila od ratnih operacija trebaju osigurati da se

⁹³ *Ibid.*, čl. 33.

⁹⁴ *Ibid.*, čl. 34.

⁹⁵ *Ibid.*, čl. 49.

⁹⁶ *Ibid.*, vidi čl. 51.-64.

⁹⁷ *Ibid.*, vidi čl. 79.-135.

⁹⁸ Fabijanić Gagro, Jurašić, *op. cit.* (bilj. 6), str. 620.

gubici i štete za civile svedu na minimum. Osnovno pravilo zaštite civilnog stanovništva postavlja u članku 48. kojim određuje da u svrhu osiguranja zaštite civilnog stanovništva, stranke u sukobu uvijek moraju razlikovati između civilnog stanovništva i boraca te između civilnih objekata i vojnih ciljeva te shodno tome usmjeravati svoje operacije samo protiv vojnih ciljeva. Civilno stanovništvo i pojedinačni civili uživat će opću zaštitu od opasnosti koje proizlaze iz vojnih operacija. Kako bi se ostvarila ta zaštita, u svim okolnostima treba poštivati pravila ovog Protokola koja su dodatna uz ostala primjenjiva pravila međunarodnog prava. Civilno stanovništvo ne smije biti predmet napada. Zabranjena su djela ili prijetnje nasiljem čiji je osnovni cilj širenje terora među civilnim stanovništvom. Civilni uživaju ovu zaštitu ako i dok izravno ne sudjeluju u neprijateljstvima. Zabranjeni su napadi koji nisu usmjereni prema određenom vojnom cilju, napadi koji koriste metode ili sredstvo borbe koje se ne može usmjeriti prema određenom vojnom cilju te oni napadi čiji se učinci ne mogu ograničiti te zbog toga imaju prirodu da pogađaju vojne ciljeve i civilno stanovništvo i objekte bez razlike. Zabranjeni su napadi na civile kao odmazdu. Prisutnost civila ne smije se koristiti kako bi se određena područja štitila od vojnih operacija.⁹⁹ Navedenu odredbu članka 51., a i već spomenutog članka 28. Četvrtе ženevske konvencije nadopunjuje i pojašnjava članak 58. Protokola I koji određuje da stranke sukoba trebaju, u najvećoj mogućoj mjeri, nastojati ukloniti civilno stanovništvo, pojedinačne civile i civilne objekte pod njihovom kontrolom iz blizine vojnih ciljeva, izbjegavati smještaj vojnih ciljeva unutar ili blizu gusto naseljenih područja i poduzeti sve potrebne mjere predstrožnosti kako bi zaštitili civilno stanovništvo i civilne objekte pod njihovom kontrolom od opasnosti koje proizlaze iz vojnih operacija. On se primjenjuje jednako na odnose jedne sukobljene strane s vlastitim stanovništvom i stanovništvom neprijateljske strane. Dopunskim protokolom I točno je utvrđen položaj civilne zaštite i osoba koje ulaze u njezin sastav. Civilnu zaštitu definira kao obavljanje određenih humanitarnih zadataka s ciljem zaštite civilnog stanovništva od opasnosti i pomoći u oporavku od neposrednih posljedica ratnih djelovanja. Civilne organizacije civilne zaštite i njihovo osoblje su zaštićeni odredbama Protokola, a isto tako i civili koji nisu članovi takvih organizacija, ali obavljaju zadatke civilne zaštite.¹⁰⁰

Dopunski Protokol I u članku 72. izrijeком upućuje na činjenicu da nekim svojim odredbama dopunjuje pravila koja se odnose na humanitarnu zaštitu civila u vlasti strane u sukobu koja su sadržana u Četvrtoj ženevskoj konvenciji, a i ostale norme međunarodnog prava koje se

⁹⁹ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 51.

¹⁰⁰ *Ibid.*, čl. 61.

odnose na zaštitu temeljnih ljudskih prava tijekom međunarodnog oružanog sukoba. Prva odredba kojom to radi odnosi se na zaštitu izbjeglica i apatrida kojima osigurava istu zaštitu koju uživaju zaštićene osobe u Četvrtoj konvenciji, u svim okolnostima i bez ikakve razlike.¹⁰¹ Nadalje, svim osobama koje se nalaze u vlasti stranke u sukobu, a koje ne koriste povoljniji tretman prema Konvencijama ili Protokolu osigurava barem minimum zaštite i humani tretman, bez ikakve razlike temeljene na rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeroispovijesti, političkom mišljenju, nacionalnom ili društvenom podrijetlu, imovini ili bilo kojem drugom sličnom kriteriju. Protokol I popisuje čine koji su zabranjeni u bilo koje vrijeme na bilo kojem mjestu, bez obzira na to jesu li ih počinili civili ili vojne osobe.¹⁰² Uz to, poboljšana je položaja i zaštita novinara. Oni se smatraju civilima te uživaju zaštitu pod Konvencijama i Protokolom pod uvjetom da ne poduzimaju radnje koje bi negativno utjecale na njihov status kao civila.¹⁰³

Nema sumnje da je najveći uspjeh Diplomatske konferencije 1977. godine obnova općeg načela nepovredivosti civilnog stanovništva, koje je u Četvrtoj ženevskoj konvenciji bilo zapostavljeno te je značajan dio ove Konvencije raspravljao o pitanjima koja nemaju veze s vojnom okupacijom, već određuju više situacija u kojima civili stupaju u odnos s vlastima sukobljene strane.¹⁰⁴ Odredbe Protokola kojima je utvrđena kategorička zabrana svakog namjernog napada na civilno stanovništvo i ciljano bombardiranje područja su od iznimne važnosti.

5.4. Zaštita posebno ranjivih skupina

Određenim kategorijama civila potrebna je posebna zaštita zbog njihove jače osjetljivosti, ranjivosti i ugroženosti. Primarno ovdje spadaju žene i djeca.

Iako se uloga žena u oružanim sukobima znatno mijenjala kroz godine, one su od nastanka međunarodnog humanitarnog prava uživale istu opću pravnu zaštitu kao i muškarci. Ako su bile ranjene, žene su bile zaštićene odredbama Ženevske konvencije iz 1864. godine o olakšanju položaja ranjenika u vojnim jedinicama na terenu, a ako su postale ratni zarobljenici, odredbama Pravila priloženim Haaškim konvencijama iz 1899. i 1907. godine o zakonima i običajima rata na kopnu. Od Drugog svjetskog rata je povećan broj žena koje sudjeluju u neprijateljstvima, što je uzeto u obzir na Diplomatskoj konferenciji 1949. godine

¹⁰¹ *Ibid.*, čl. 73.

¹⁰² *Ibid.*, čl. 75.

¹⁰³ *Ibid.*, čl. 79.

¹⁰⁴ Fabijanić Gagro, Jurašić, *op. cit.* (bilj. 6), str. 621.

pri donošenju četiriju ženevskih konvencija. Rezultat je unošenje u Treću i Četvrtu ženevsku konvenciju oko trideset članaka posebno vezanih za žene. Dopunski protokoli iz 1977. godine popunili su praznine Ženevskih konvencija i unaprijedili pravila, a s time i ona koja se odnose na zaštitu žena. Sve četiri konvencije i dopunski protokoli osiguravaju tretman bez ikakve nepovoljne razlike utemeljene na spolu.¹⁰⁵ Time je određeno da žene imaju pravo na sva prava i slobode navedene u Konvencijama. Međutim, zabrana diskriminacije nije zabrana diferencijacije u tretmanu prema ženama. Jednakost može lako izazvati nepravdu ako se primjenjuje na situacije koje su inherentno nejednake i bez uzimanja u obzir okolnosti koje se odnose na stanje zdravlja, dob i spol zaštićenih osoba. Iz tog razloga, razlike su zabranjene samo ako su nepovoljne. Prve dvije ženevske Konvencije spominju specifičnu zaštitu žena u već navedenoj odredbi o zabrani razlikovanja na temelju spola te u odredbi da će se žene tretirati sa svim poštovanjem koje im pripada zbog njihovog spola.¹⁰⁶ Tu njihova specifična zaštita prestaje. Međutim, Treća i Četvrta ženevska konvencija i Dopunski protokoli posvećuju više pažnje određujući daljnje uvjete koji se moraju ispuniti u postupanju sa ženama. Tako u svim logorima u kojima se smještaju žene ratne zarobljenice, kao i muškarci, bit će osigurane odvojene spavaonice za njih.¹⁰⁷ U svim logorima u kojima su smještene žene ratne zarobljenice, bit će osigurane odvojene prostorije za higijenske potrebe.¹⁰⁸ Sila koja zadržava ratne zarobljenike može koristiti rad ratnih zarobljenika koji su fizički sposobni, uzimajući u obzir njihovu dob, spol, čin i fizičku sposobnost, s ciljem posebno održavanja njihovog dobrog stanja fizičkog i mentalnog zdravlja.¹⁰⁹ Što se tiče kaznenih i disciplinskih kazni, Treća ženevska konvencija je u skladu s načelom jednakosti tretmana. Konvencija navodi da ženi ratnoj zarobljenici ne smije biti izrečena ili izvršena kazna stroža, niti smije biti tretirana tijekom izvršavanja kazne strožije, od žene članice oružanih snaga strane sukoba u čijoj je vlasti, a koja je kazneno gonjena za slično djelo. Ni u kojem slučaju ženi ratnoj zarobljenici ne smije biti izrečena ili izvršena kazna stroža, niti tretirana tijekom izvršavanja kazne strožije, od muškog člana oružanih snaga strane sukoba u čijoj je vlasti, a koji je kazneno gonjen za slično djelo.¹¹⁰ Žene ratne zarobljenice koje su podvrgnute disciplinskim kaznama bit će smještene u odvojenim prostorima od muških ratnih zarobljenika i bit će pod izravnim

¹⁰⁵ Vidi čl. 12. Prve i Druge, čl. 16. Treće, čl. 27. Četvrte ženevske konvencije, čl. 75. Dopunskog protokola I i čl. 4. Dopunskog protokola II, NN-MU br. 5/1994.

¹⁰⁶ Vidi čl. 12. Prve i Druge ženevske konvencije, NN-MU br. 5/1994.

¹⁰⁷ Treća ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 25.

¹⁰⁸ *Ibid.*, čl. 29.

¹⁰⁹ *Ibid.*, čl. 49.

¹¹⁰ *Ibid.*, čl. 88.

nadzorom žena.¹¹¹ Protokol I ima pravilo koje odgovara člancima 25., 97. i 108. Treće ženevske konvencije te određuje da će žene čija je sloboda ograničena iz razloga povezanih s oružanim sukobom biti smještene u odvojene prostorije od prostorija muškaraca. Bit će pod izravnim nadzorom žena.¹¹² U slučajevima kada nije posebno navedeno, kao kod pitanja zaštite od uvreda i znatiželje javnosti, ispitivanja, pretresa, hrane, odjeće, intelektualnih, obrazovnih i rekreativnih aktivnosti, sporta i igre, rada, uvjeta za prijevoz, predstavnika zatočenika, identifikacije, ne bi trebalo zaključivati da se načelo razlikovanja tretmana prema ženama ne primjenjuje. Ženama se pruža diferencirani tretman čak i ako nije izričito spomenuto.¹¹³ Kao i svi civili, žene su zaštićene kako od zlostavljanja od strane strane sukoba u čijoj vlasti se nalaze, tako i od posljedica neprijateljstava. Odredbama Četvrte ženevske konvencije pružena im je opća zaštita kojima se izričito izražava osnovno načelo humanog postupanja, uključujući poštovanje života, tjelesnog i moralnog integriteta, posebno zabranu prisile, tjelesnog kažnjavanja, mučenja, kolektivnih kazni, odmazde, pljačke i uzimanja talaca. Osim opće zaštite koja se odnosi na sve civile, žene će biti posebno zaštićene od svakog napada na njihovu čast, posebno od silovanja, prisilne prostitucije ili bilo kojeg oblika nepristojnog napada.¹¹⁴ Zemlje u ratu obično poduzimaju određene mjere u korist osoba čija slabost zahtijeva posebnu njegu. U skladu s time trudnice i majke djece mlađe od sedam godina će imati koristi od bilo kakvog preferencijalnog tretmana u istoj mjeri kao i državljani države u kojoj se nalaze.¹¹⁵ Isto tako, okupacijska vlast ne smije ometati primjenu bilo kojih preferencijalnih mjera koje su možda bile usvojene prije okupacije u korist djece mlađe od petnaest godina, trudnica i majki djece mlađe od sedam godina.¹¹⁶ Kao i ostale zaštićene osobe, žene mogu biti internirane ili optužene za izvođenje radnji koje ugrožavaju sigurnost Okupacijske sile. U takvim situacijama postoje posebne odredbe u korist žena. Žene čija je sloboda ograničena iz razloga povezanih s oružanim sukobom bit će smještene u odvojenim prostorijama od prostorija muškaraca. Bit će pod izravnim nadzorom žena. Ipak, u slučajevima kada su obitelji uhićene ili internirane, one će, kad god je to moguće, biti smještene na istom mjestu i smještene kao obiteljske jedinice.¹¹⁷ Kada je potrebno, kao iznimna i privremena mjera, smjestiti ženske internirane osobe koje nisu članice obiteljske

¹¹¹ *Ibid.*, čl. 97.

¹¹² Dopunski protkol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 75.

¹¹³ *Commentary on the Third Geneva Convention*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1960, članak 14, str. 147.

¹¹⁴ Četvrta ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 27.

¹¹⁵ *Ibid.*, čl. 38.

¹¹⁶ *Ibid.*, čl. 50.

¹¹⁷ Dopunski protkol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 75.

jedinice na isto mjesto interniranja kao muškarce, obveza je osigurati odvojene spavaonice i sanitarni sadržaji za korištenje takvih ženskih interniranih osoba.¹¹⁸ Iz istih razloga, ženska internirana osoba neće biti pretraživana, osim od strane žene.¹¹⁹ Što se tiče disciplinskih kazni, Četvrta ženevska konvencija također poštuje potrebu za različitim tretmanom te u obzir uzima dob, spol i zdravstveno stanje interniranog.¹²⁰ Trudnicama i majkama djece koje o njima ovise pruža se dodatna zaštita. Protokol I tako navodi da slučajeve trudnica i majka koje imaju ovisnu dojenčad koje su uhićene, zadržane ili internirane iz razloga povezanih s oružanim sukobom, treba tretirati s najvećim prioritetom¹²¹, a Četvrta ženevska konvencija potiče Strane u sukobu da tijekom vojnih sukoba zaključe sporazume o oslobađanju, repatrijaciji, povratku na mjesto prebivališta ili smještaju trudnih žena i majka mlade djece koje su internirane u neutralnoj zemlji.¹²² Također, trudnicama i dojiljama na okupiranim područjima treba osigurati dodatnu hranu, u skladu s njihovim fiziološkim potrebama.¹²³ Dodatno pitanje koje je regulirao Protokol I je ono vezano za smrtnu kaznu te postavlja zahtjev Stranama sukoba da, u najvećoj mogućoj mjeri, nastoje izbjeći izricanje smrtne kazne trudnicama ili majkama s ovisnom dojenčadi za djelo povezano s oružanim sukobom. Smrtna kazna za takva djela neće se izvršiti nad takvim ženama.¹²⁴

Posebno ranjiva skupina na koju rat uvijek ima teške posljedice, ne samo trenutnu štetu, nego i daljnje posljedice na njihov razvoj, su djeca. Sve veći problem s kojim se suočavamo je novačenje djece u oružane snage. Njihova zaštita proizlazi iz niza općih odredbi o zaštiti civilnog stanovništva, ali i posebnih odredbi iz drugih međunarodnih dokumenata od kojih će u ovom radu biti spomenuta samo Konvencija o pravima djeteta i Fakultativni protokol uz tu konvenciju. U Četvrtoj ženevskoj konvenciji postoji tek 17 odredbi o zaštiti djece od kojih nijedna ne pruža posebna pravila kojima se regulira status djeteta koje aktivno sudjeluje u oružanim sukobima. Odredbe Konvencije djecu štite samo u okviru opće zaštite civilnog stanovništva te pružaju povećanu zaštitu za djecu u stvarima pomoći, zdravstvene zaštite, obrazovanja, identifikacije i povratka u domove. Dopunski Protokol I sadrži dvije posebne odredbe koje se odnose na zaštitu djece. Prvo, proklamira da će djeca biti predmet posebnog poštovanja i bit će zaštićena od bilo koje vrste nedoličnog napada, a strane sukoba su im

¹¹⁸ Četvrta ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 85.

¹¹⁹ *Ibid.*, čl. 97.

¹²⁰ *Ibid.*, čl. 119.

¹²¹ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 76.

¹²² Četvrta ženevska konvencija, NN-MU br. 5/1994, čl. 132.

¹²³ *Ibid.*, čl. 89.

¹²⁴ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 76.

dužne pružiti njegu i pomoć koju zahtijevaju, bilo zbog svoje dobi ili iz bilo kojeg drugog razloga. Nadalje, strane u sukobu moraju poduzeti sve moguće mjere da djeca koja nisu navršila petnaest godina ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima, a osobito će se suzdržati od njihovog unovačenja u svoje oružane snage. Prilikom novačenja osoba koje su navršile petnaest godina, ali koje nisu navršile osamnaest godina, strane u sukobu će nastojati dati prednost najstarijima. Ako djeca koja nisu navršila petnaest godina ipak izravno sudjeluju u neprijateljstvima i padnu pod vlast protivničke strane, ona će i dalje imati koristi od posebne zaštite, bez obzira jesu li ili nisu ratni zarobljenici. Ako djeca budu uhićena, pritvorena ili internirana iz razloga u vezi s oružanim sukobom, bit će smještena u odvojenim prostorijama od prostorija odraslih osoba, osim ako su obitelji smještene kao obiteljske jedinice. Smrtna kazna za povredu u vezi s oružanim sukobom neće se izvršiti nad osobama koje nisu navršile osamnaest godina u vrijeme počinjenja djela.¹²⁵ Druga posebna odredba sadržana u Protokolu I odnosi se na evakuaciju djece. Nijedna strana u sukobu neće organizirati evakuaciju djece u stranu zemlju, osim svojih vlastitih državljana, i to samo u slučaju privremene evakuacije kada to nužno zahtijevaju zdravstveni ili medicinski razlozi djece ili njihova sigurnost. Za takvu evakuaciju potrebna je pismena suglasnost roditelja ili zakonskih skrbnika, a ako se oni ne mogu pronaći, osoba koje su prema zakonu ili običajima primarno odgovorne za brigu o djeci. Svaka takva evakuacija bit će nadzirana te će sve strane u sukobu poduzetisve moguće mjere opreza kako bi se izbjeglo ugrožavanje evakuacije. Kad god dođe do evakuacije, osigurat će se vjerski i moralni odgoj svakom djetetu onako kako to žele njegovi roditelji. Kako bi se olakšao povratak evakuirane djece njihovim kućama, za svako dijete mora biti izdan posebni dokument s fotografijama.¹²⁶ Konvencija o pravima djeteta člankom 38. nastoji ublažiti posljedice oružanih sukoba na dijete. Države stranke se obvezuju da će poštivati i jamčiti poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava koja se primjenjuju u oružanim sukobima i koja se odnose na djecu. Poduzet će sve korisne mjere kako bi osigurale da djeca mlađa od petnaest godina ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima. Države su obvezne suzdržati se od novačenja osoba mlađih od petnaest godina, a ako se radi o osobama starijim od petnaest, ali mlađim od osamnaest godina, pri novačenju će se nastojati dati prednost starijima. Time se ponavlja standard koji je već ustanovljen u Dopunskom Protokolu I. U skladu s obvezama koje proizlaze iz međunarodnoga humanitarnog prava glede zaštite civilnog pučanstva u oružanim sukobima, države stranke poduzet će sve korisne mjere kako bi osigurale zaštitu i skrb za djecu pogođenu oružanim sukobom. Proučavajući tu

¹²⁵ *Ibid.*, čl. 77.

¹²⁶ *Ibid.*, čl. 78.

odredbu, vidimo da ni Konvencija o pravima djeteta nije dala odgovor na pitanje korištenja djece u oružanim sukobima. Nakon provedenih istraživanja koja su ukazala na sve veće probleme vezane uz položaj djece u oružanim sukobima, bilo zbog njihovog korištenja od strane paravojnih oružanih snaga ili dobrovoljnog pridruživanja oružanim snagama, pokazala se potreba izravnog reguliranja uključivanja djece u oružane sukobe. U tu svrhu donesen je Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe. On obvezuje države stranke na poduzimanje svih mogućih mjera kako bi osigurale da pripadnici njihovih oružanih snaga koji još nisu navršili osamnaest godina ne sudjeluju izravno u neprijateljstvima.¹²⁷ Daljnji članci govore o novačenju djece u oružane snage. Naime, države stranke dužne su osigurati da se osobe koje još nisu navršile osamnaest godina ne unovačuju prisilno u oružane snage.¹²⁸ Države se obvezuje da povise najnižu dob za dobrovoljno unovačenje osoba u svoje oružane snage na iznad 15 godina.¹²⁹ Ni pod kojim okolnostima se ne bi smjelo dopustiti novačenje osoba mlađih od osamnaest godine paravojnim oružanim skupinama. Države stranke dužne su poduzeti sve moguće mjere za sprječavanje takvog unovačenja i korištenja, uključujući usvajanje pravnih mjera potrebnih za zabranu i kriminaliziranje takvih praksi.¹³⁰ S obzirom na to da paravojne snage nisu, niti mogu biti, stranke međunarodnog ugovora, upitno je s kolikom se sigurnošću može jamčiti zabrana novačenja djece i nadzor poštovanja takve zabrane, pa stoji mišljenje da se o takvoj zabrani može govoriti hipotetski i kondicionalno.¹³¹ Posebno se vodi računa o poduzimanju svih mogućih mjera kako bi se osigurala demobilizacija ili otpust iz službe osoba koje su unovačene i korištene protivno Protokolu. Države stranke su dužne, kad je potrebno, pružiti tim osobama odgovarajuću pomoć za njihov fizički i psihosocijalni oporavak i njihovu socijalnu integraciju.¹³²

5.5. Zaštita osoba u nemeđunarodnim oružanim sukobima

Imajući u vidu broj nemeđunarodnih oružanih sukoba u 20. i 21. stoljeću nužno je posebno naglasiti potrebu zaštite žrtava te vrste sukoba. Već spomenuti članak 3. zajednički svim Ženevskim konvencijama je temelj pravila o zaštiti žrtava nemeđunarodnih sukoba, a

¹²⁷ Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, NN-MU br. 5/2002., 2/2003., dalje: Fakultativni protokol, čl. 1.

¹²⁸ *Ibid.*, čl. 2.

¹²⁹ *Ibid.*, čl. 3.

¹³⁰ *Ibid.*, čl. 4.

¹³¹ Fabijanić Gagro, S., „Zaštita djece u oružanim sukobima u skladu s rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 58, br. 3, 2008, str. 754.

¹³² Fakultativni protokol, NN-MU br. 5/2002., 2/2003., čl. 6.

Dopunski protokol II svojim odredbama razrađuje i upotpunjuje zaštitu proklamiranu zajedničkim člankom 3. On nam donosi listu pravila kojima zahtijeva čovječno postupanje prema svim osobama koje ne sudjeluju aktivno u neprijateljstvima. To se prvenstveno odnosi na civile, ali i na pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i osobe koje su izvan bojnog ustroja zbog bolesti, ranjavanja, zarobljavanja ili bilo kojeg drugog razloga. Minimum postupanja koje članak 3. zahtijeva jest zabrana sljedećih čina: a) nasilje protiv života i tijela, osobito sve vrste ubojstava, sakaćenja, okrutnog postupanja i mučenja; b) uzimanje talaca; c) povrede osobnog dostojanstva, osobito uvredljivi i ponižavajući postupci; d) izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja pred redovno ustanovljenim sudom, koji pruža sva jamstva, priznata kao nužna od civiliziranih naroda. Također, sadrži zahtjev da se ranjenici i bolesnici moraju prikupiti i zbrinuti. Ta lista daljnje je dopunjena i razrađena te je proklamirana zabrana, u bilo kojem trenutku i na bilo kojem mjestu, nasilja nad životom, zdravljem i fizičkim ili mentalnim blagostanjem osoba, posebno ubojstva kao i okrutnog postupanja poput mučenja, mutilacije ili bilo kojeg oblika tjelesne kazne, kolektivnih kazna, uzimanja talaca, terorističkih činova, vrijeđanja osobnog dostojanstva, posebno ponižavajućih i degradirajućih postupaka, silovanja, prisilne prostitucije i svakog oblika nepristojnog napada, ropstva i trgovine robljem u svim njihovim oblicima, pljačke i prijetnja počinjenjem bilo kojeg od prethodno navedenih djela.¹³³ Osobama čija je sloboda ograničena iz razloga vezanim uz oružani sukob, bilo da su internirane ili privedene, pruža se dodatna zaštita uz onu iz članka 4. te se određuje da će takve ranjene i bolesne osobe biti tretirane s poštovanjem i zaštićene, svi ograničene slobode moraju biti opskrbljeni hranom i pićem te osigurani zaštitom u vezi s zdravljem, higijenom i zaštitom od teških uvjeta klime i opasnosti oružanog sukoba, treba im omogućiti primanje individualne ili kolektivne pomoći, prakticanje vjere i, ako je zatraženo i primjereno, primanje duhovne pomoći od osoba kao što su kapelani koji obavljaju vjerske funkcije i ako se prisiljavaju na rad, trebaju imati koristi od radnih uvjeta i zaštita sličnih onima koje uživa lokalno civilno stanovništvo. U nastavku se dodaje niz odredaba koje su, u granicama svojih mogućnosti, obvezni poštivati oni koji su odgovorni za internaciju ili zatočenje. Tu spada dopuštenje interniranima i zatočenicima da šalju i primaju pisma i dopisnice, kao i zabrana ugrožavanja njihovog fizičkog ili mentalnog zdravlja i integriteta bilo kakvim činom ili propustom. U skladu s tim, zabranjeno je podvrgnuti spomenute osobe bilo kakvom medicinskom postupku koji nije opravdan njihovim zdravstvenim stanjem i koji nije u skladu s općepriznatim medicinskim standardima, koji bi se

¹³³ Dopunski protokol za zaštitu žrtava nemedunarodnih sukoba, NN-MU br. 5/1994, dalje: Dopunski protokol II, čl. 4.

u sličnim okolnostima primijenili na osobe koje nisu lišene slobode. S osobama koje nisu internirane ili zatočene, ali čija je sloboda na bilo koji način ograničena iz razloga vezanih uz oružani sukob, postupat će se čovječno.¹³⁴ Kao i kod međunarodnih oružanih sukoba, u nemeđunarodnim oružanim sukobima postoji potreba razlikovanja između ustanika i civila. Međutim, ustanici se nalaze u daleko nezahvalnijem položaju nego što je to slučaj kod boraca u međunarodnim sukobima. Međunarodni dokumenti im ne priznaju status borca, a ukoliko budu zarobljeni, nemaju pravo na položaj ratnog zarobljenika. Svaka država sama određuje kažnjavanje osoba koje na određeni način sudjeluju u vidu oružane pobune te u skladu s postojećim pravilima ako ustanik ubije neprijatelja u nemeđunarodnom sukobu, kriv je za ubojstvo i nema privilegirani status.¹³⁵ Osnovno pravilo kažnjavanja iz članka 6. Dopunskog protokola II određuje da se osoba okrivljena za neko djelo ne može osuditi, niti se nad njom može izvršiti kazna, osim na temelju presude suda koji pruža osnovna jamstva za neovisnost i nepristranost. Osobito, pravila postupka odredit će da se optuženik mora bez odgode obavijestiti o pojedinostima djela koje mu se stavlja na teret i osigurati optuženiku prije i za vrijeme suđenja sva prava i sredstva koja su mu potrebna za obranu, nitko ne može biti kažnjen za neko djelo, osim na temelju individualne kaznene odgovornosti, nitko ne može biti osuđen za bilo koji čin ili propust koji nije bio kazneno djelo prema unutarnjem ili međunarodnom pravu u trenutku izvršenja; isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja je bila predviđena u trenutku kad je kazneno djelo počinjeno; ako zakon, nakon što je to djelo počinjeno predvidi blažu kaznu, ta će se primijeniti na počinitelja, za svaku se osobu optuženu za neko djelo predmnijeva da je nevinna dok joj se u zakonom predviđenom postupku ne dokaže krivnja, svaka osoba optužena za neko djelo ima pravo prisustvovati raspravi i nitko se ne može prisiliti da iskazuje protiv sebe ili da prizna krivnju. Prilikom izricanja presude svaka će se osuđena osoba obavijestiti o pravu na podnošenje pravnih lijekova i drugih pravnih sredstava, kao i o rokovima u kojima se njime može koristiti. Po završetku neprijateljstava, vlasti na vlasti će se potruditi da dodijele najširu moguću amnestiju osobama koje su sudjelovale u oružanom sukobu ili koje su lišene slobode iz razloga povezanih s oružanim sukobom, bez obzira jesu li internirane ili pritvorene. Postavlja se pitanje kako onda definirati pripadnike oružanih skupina u nemeđunarodnom sukobu i kada oni mogu biti predmet napada. Stajalište kojem se priklanja smatra da bi ih se trebalo shvaćati kao necivile koji se mogu napasti i priznati im određena prava koja pripadaju borcima u međunarodnom oružanom sukobu. Ta tendencija razvoja ide u korist davanja zatočenim osobama tretmana u

¹³⁴ *Ibid.*, čl. 5.

¹³⁵ Fabijanić Gagro, *op. cit.* (bilj. 8), str. 120.

skladu sa zahtjevima humanitarnog prava, odnosno u smjeru da se osobama interniranim i zatočenim u nemeđunarodnom oružanom sukobu prizna status sličan statusu ratnog zarobljenika, čemu u prilog ide i već navedena odredba članka 6. Dopunskog protokola II kojom se traži amnestija za takve osobe.¹³⁶ Druga strana načela razlikovanja odnosi se na određivanje civila, što isto predstavlja određene poteškoće s obzirom da se oružane skupine rijetko čine prepoznatljivima putem nošenja uniformi i drugim sličnim metodama, čega je posljedica veća vjerojatnost pogrešaka u napadu i stradavanja civila. U skladu s odredbom članka 4. Dopunskog protokola II, civile u nemeđunarodnom sukobu možemo definirati kao sve osobe koje ne sudjeluju izravno ili su prestale sudjelovati u neprijateljstvima, neovisno dali je njihova sloboda ograničena ili ne. Tu bi se ubrajale sve osobe koje nisu pripadnici oružanih snaga države ili naoružanih snaga skupina koje su u sukobu s državom. Civilno stanovništvo kao takvo, kao i pojedinačni civili, ne smiju biti predmet napada. Akti ili prijetnje nasiljem čiji je primarni cilj širenje terora među civilnim stanovništvom su zabranjeni. Civilni uživaju zaštitu sve dok aktivno ne sudjeluju u neprijateljstvima.¹³⁷ Za razliku od Dopunskog Protokola I, Dopunski protokol II ne slijedi razrađene odredbe koje se odnose na zabranu napada na civile niti ograničuje metode i sredstva napada kako bi se civili što više zaštitili. Međutim, odredbe o zaštiti postrojenja i instalacija koje sadrže opasne sile, zabrani izgladnjivanja, zaštiti dobara prijeko potrebnih za preživljavanje civilnog stanovništva, o zaštiti kulturnih dobara i mjesta bogoslužja, te o zabrani prisilnog raseljavanja civila predstavljaju nove odredbe za nemeđunarodne oružane sukobe koje proširuju zaštitu civila i nemaju uporište u zajedničkom članku 3. Zabranjuje se uništenje instalacija i građevina koje sadrže opasne sile, kao što su brane, nuklearne elektrane ili nasipi, čak i kad su vojni ciljevi, čijim bi razaranjem i ispuštanjem sile koju sadrže došlo do nerazmjernih gubitaka za civilno stanovništvo.¹³⁸ Izgladnjivanje kao sredstvo ratovanja je zabranjeno. Zabranjeno je napadati, uništavati i premješati ili učiniti nekorisnim objekte nužne za preživljavanje stanovništva, a to su objekti sa živežnim namirnicama, poljoprivredna područja na kojima se proizvodi hrana ili drži stoka, instalacije za vodu i piće, postrojenja za navodnjavanje.¹³⁹ Odredba članka 17. Dopunskog protkola II određuje da se naređivanje raseljavanja civilnog stanovništva zbog razloga povezanih s sukobom neće provoditi, osim ako sigurnost uključenih civila ili nužni vojni razlozi to zahtijevaju. Ako se takva raseljavanja moraju provesti, poduzet će se sve moguće mjere kako bi civilno stanovništvo bilo primljeno

¹³⁶ *Ibid.*, str. 121.

¹³⁷ Dopunski protokol II, NN-MU br. 5/1994, čl. 13.

¹³⁸ *Ibid.*, čl. 15.

¹³⁹ *Ibid.*, čl. 14.

pod zadovoljavajućim uvjetima za sklonište, higijenu, zdravlje, sigurnost i prehranu. Također, civilno stanovništvo se ne smije prisiljavati da napušta vlastiti teritorij zbog razloga povezanih sa sukobom. Vidimo da prisilno raseljavanje stanovništva, na način koji je regulirano ovim člankom, obuhvaća i raseljavanje unutar teritorija na kojem se vodi oružani sukob i raseljavanje civila izvan tog teritorija. Prihvaćena je interpretacija da prisilno raseljavanje ne mora biti naređeno da bi se ostvarilo kršenje članka 17. Cilj članka je zabraniti raseljavanje samo po sebi, a ne samo naredbu, stoga, da bi bio učinkovit, raseljavanje treba biti zabranjeno bez obzira na sredstva koja se koriste za njegovo ostvarenje, bilo da je riječ o naredbi ili indirektnim sredstvima koja stvaraju situaciju koja prisiljava civile da napuste područje. Inače se civili koji su prisiljeni napustiti područje bez da im je ne bi smatrali prisilno raseljenima, a u tom slučaju zabrana prisilnog raseljavanja bila bi bez ikakve suštine i lako bi se zaobišla.¹⁴⁰ Kao i kod međunarodnih oružanih sukoba, posebno ranjivu skupinu civila predstavljaju djeca te se na njih odnose sve opće i posebne zaštite navedene u prethodnim razmatranjima o zaštiti djece. Dopunski protokol II polazi od odrednice da će se djeci pružiti potrebna njega i pomoć koja ima je potrebna. Djeci će biti osigurano obrazovanje, uključujući vjersko i moralno, pridržavajući se želja njihovih roditelja, ili u slučaju odsutnosti roditelja – osoba koje su odgovorne za brigu o djeci. Poduzet će se sve odgovarajuće mjere da bi se olakšalo ponovno okupljanje obitelji koje su privremeno bile razdvojene. Djeca koja nisu navršila petnaest godina ne smiju se novačiti u oružane snage ili naoružane grupe, niti im se smije dopustiti da sudjeluju u neprijateljstvima. Usprkos toj odredbi, posebna će se zaštita posvećivati djeci koja nisu navršila petnaest godina, a koja neposredno i sudjeluju u neprijateljstvima, ili su zarobljena. Ako je potrebno, poduzet će se mjere da se djeca privremeno sklone iz područja u kojem su izbila neprijateljstva u sigurnija područja unutar zemlje. To je moguće uz pristanak roditelja ili osoba koje su po zakonu za njih odgovorne, a i nužno je osigurati pratnju osoba koje su odgovorne za sigurnost i blagostanje djeteta.¹⁴¹ Što se tiče zaštite žena, zajednički članak 3. Ženevskih konvencija općenito zabranjuje djelovanja protiv osoba koje ne sudjeluju u neprijateljstvima, a Dopunski protokol II sadrži manjkavu odredbu spomenutog članka 13. kojim se na općeniti način štiti civilno stanovništvo, u kojoj nema izričitog spominjanja žena, kao i odredbu članka 4. o zabrani silovanja i prisilne prostitucije za koju se može pretpostaviti da se prvenstveno odnosi na žene te spomenutu odredbu članka 6. o zabrani izvršenja smrtnih kazni nad trudnicama i majkama s malom djecom. Posljednji vid zaštite za civilno

¹⁴⁰ Willms, J., „Without Order, Anything Goes? The Prohibition of Forced Displacement in Non-international Armed Conflict“, *International Review of the Red Cross*, sv. 91, br. 875, 2009, str. 554-555.

¹⁴¹ Dopunski protokol II, NN-MU br. 5/1994, čl. 4.

stanovništvo koju predviđa Dopunski protokol II je pružanje humanitarne pomoći ranjenicima, bolesnima i brodolomcima te civilnom stanovništvu, a posebice ako civilno stanovništvo pati od nepotrebnih teškoća zbog nedostatka osnovnih potrepština za preživljavanje, kao što su hrana i medicinski materijali. U tom slučaju provodit će se humanitarne akcije za civilno stanovništvo koje su isključivo humanitarne i nepristrane prirode, a koje će se provoditi bez ikakve štetne razlike, uz pristanak zainteresirane visoke ugovorne strane.¹⁴²

Osim civilnom stanovništvu, zaštita se u nemeđunarodnim oružanim sukobima pruža i ranjenicima, bolesnima i brodolomcima, isto kao i kod međunarodnih oružanih sukoba. Zajednički članak 3. ograničava se na odredbu da će se oni prikupiti i njegovati. Dopunski protokol razvija to pravilo te određuje da će svi ranjenici, bolesnici i brodolomci, bez obzira jesu li sudjelovali u oružanom sukobu ili ne, biti poštovani i zaštićeni. U svim okolnostima bit će tretirani humano i primit će, u najvećoj mogućoj mjeri i s najmanjim mogućim odgodama, medicinsku skrb i pažnju potrebnu za njihovo stanje. Neće se činiti razlikovanje među njima na temelju bilo kojih drugih osnova osim medicinskih.¹⁴³ Kad god okolnosti to dopuste, a posebno nakon sukoba, poduzet će se sve moguće mjere bez odgode radi pretrage i sakupljanja ranjenika, bolesnika i brodolomaca, kako bi ih zaštitili od pljačke i zlostavljanja, osigurali njihovu odgovarajuću skrb, te pretražili teren u potrazi za mrtvima, spriječili da budu opljačkani i dostojanstveno ih pokopali.¹⁴⁴ Pravo na zaštitu ima i sanitetsko i vjersko osoblje te odredbe Dopunskog protokola II o njihovoj zaštiti predstavljaju novost u kontekstu nemeđunarodnih oružanih sukoba. Medicinsko i vjersko osoblje će se poštivati i zaštititi te će im biti pružena svaka dostupna pomoć za obavljanje njihovih dužnosti. Neće ih se prisiljavati da obavljaju zadatke koji nisu u skladu s njihovom humanitarnom misijom, a zabranjeno je i zahtijevati od sanitetskog osoblja da u obavljanju svojih dužnosti daju prednost bilo kojoj osobi, osim iz medicinskih razloga.¹⁴⁵ Uređena je zabrana kažnjavanja bilo koje osobe za obavljanje medicinske aktivnosti u skladu s medicinskom etikom, bez obzira na okolnosti i na korisnike te aktivnosti. Nadalje, zabranjeno je prisiljavanje osoba koje obavljaju te aktivnosti da vrše određene postupke ili djeluju protivno pravilima medicinske etike ili drugim medicinskim pravilima koja štite ranjenike i bolesnike ili odredbama Dopunskog protokola II. Isto tako zabranjeno je prisiljavati ih da se suzdrže od čina koje zahtijevaju ta pravila. Uređena je i zaštita profesionalne tajne tih osoba u smislu poštovanja, kao i nemogućnost

¹⁴² *Ibid.*, čl. 18.

¹⁴³ *Ibid.*, čl. 7.

¹⁴⁴ *Ibid.*, čl. 8.

¹⁴⁵ *Ibid.*, čl. 9.

kažnjavanja za odbijanje davanja takvih informacija.¹⁴⁶ Sanitetske jedinice i prijevozna sredstva će se uvijek poštivati i zaštititi te neće biti predmet napada, osim ako se upotrijebe izvan njihove humanitarne funkcije, za vršenje neprijateljskih čina. Međutim, zaštita može prestati samo nakon što je dano upozorenje i postavljen razuman rok za prestanak takvog korištenja i nakon što je takvo upozorenje ostalo bez učinka.¹⁴⁷ Znak raspoznavanja je isti kao i kod međunarodnih oružanih sukoba, crveni križ, crveni polumjesec ili crveni lav i sunce na bijeloj podlozi te mora biti prikazan od strane medicinskog i vjerskog osoblja, medicinskih jedinica i na medicinskim prijevozima.¹⁴⁸

6. IMPLEMENTACIJA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA I MEHANIZMI ZA SUZBIJANJE POVREDA

Univerzalnost međunarodnog humanitarnog prava ključni je čimbenik za pravilnu primjenu njegovih odredbi. Temelje međunarodnog humanitarnog prava kao što su pravo na život, pravo na tjelesni integritet i pravo na pravičan sudski postupak možemo pronaći u svim glavnim kulturnim sustavima svijeta. Međutim, glavni uzrok patnje tijekom oružanih sukoba i kršenja međunarodnog humanitarnog prava ostaje nedostatak provedbe postojećih normi, bilo zbog nedostatka političke volje ili iz nekog drugog razloga, a ne nedostatak pravila ili njihova neprikladnost.¹⁴⁹ Učinkovita implementacija Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola zahtijeva uspostavu sveobuhvatnih mehanizama, preventivnih i represivnih, kako bi se osigurala usklađenost s ovim važnim humanitarnim normama. Ženevske konvencije i Dopunski protokoli svojim odredbama propisuju obvezu strana u međunarodnom oružanom sukobu da moraju poštovati i osigurati poštovanje tih ugovora od strane organa i osoba pod njihovom kontrolom, izdavajući naredbe i upute te nadzirajući njihovu provedbu.¹⁵⁰ Jedan od glavnih koraka koje države poduzimaju kako bi ispunile tu obvezu je uvrštavanje odredbi Konvencija i Dopunskih protokola u domaće zakonodavstvo, o čemu će međusobno komunicirati.¹⁵¹ Donošenje posebnih zakona koji odražavaju načela i obveze iz Konvencija osigurava da pravni sustavi država odražavaju humanitarne standarde navedene u tim instrumentima, a iznimno je potrebno za odredbe ugovora koje nisu samoprimjenjive i stoga

¹⁴⁶ *Ibid.*, čl. 10.

¹⁴⁷ *Ibid.*, čl. 11.

¹⁴⁸ *Ibid.*, čl. 12.

¹⁴⁹ Pfanner, T., „Various Mechanisms and Approaches for Implementing International Humanitarian Law and Protecting and Assisting War Victims“, *International Review of the Red Cross*, sv. 91, br. 874, 2009, str. 280.

¹⁵⁰ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 80.

¹⁵¹ Vidi čl. 48. Prve, čl. 49. Druge, čl. 128. Treće, čl. 145. Četvrte ženevske konvencije i čl. 84. Dopunskog protokola I, NN-MU br. 5/1994.

zahtijevaju zakonodavni akt kako bi postale primjenjive. Nacionalno zakonodavstvo je također potrebno za zaštitu i kažnjavanje zloupotrebe znaka i karakterističnih oznaka u bilo koje vrijeme. Naime, Prva i Druga ženevska konvencija sadrže odredbe kojima zabranjuju njihovu uporabu od strane pojedinaca, društava, tvrtki ili poduzeća, bilo da su javni ili privatni, osim onih koji su na to ovlašteni.¹⁵² Jednaku važnost imaju nacionalne mjere koje se odnose na diseminaciju odredba Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola i obuku. Sve vojne ili civilne vlasti koje, tijekom oružanog sukoba, preuzmu odgovornosti u vezi s primjenom Konvencija i ovog Protokola moraju biti u potpunosti upoznate s njihovim tekstom.¹⁵³ Na praktičnoj razini to zahtijeva obuku relevantnih dužnosnika, uključujući vojno osoblje, službenike pravosudnih organa i pravne stručnjake, ali i informiranje civilnog stanovništva kako bi svi bili upoznati s odredbama Ženevskih konvencija i Dodatnih protokola.¹⁵⁴ Obrazovni programi unapređuju svijest i razumijevanje primjenjivih pravila, čime se promiče usklađenost s međunarodnim humanitarnim pravom. Diseminacija među oružanim snagama, civilnim društvom i općom javnošću jednako je važna kako bi se razvila kultura poštivanja humanitarnih načela i osigurala njihova šira prihvaćenost. Vojni zapovjednici, imaju obvezu da spriječe i, ako je potrebno, suzbiju te prijave nadležnim vlastima povrede Konvencija i Protokola, što je moguće samo ako su s njima upoznati.¹⁵⁵ U tu svrhu imaju raspolaganju u svako vrijeme pravne savjetnike kako bi im pružali savjete o primjeni Konvencija i Protokola te o prikladnim uputama koje treba dati oružanim snagama o toj temi.¹⁵⁶ Također, države često osnivaju nacionalna društva Crvenog križa ili Crvenog polumjeseca kao pomoćna tijela u provedbi Ženevskih konvencija i Dodatnih protokola. Ta društva igraju važnu ulogu u širenju znanja o humanitarnom pravu, pružanju pomoći žrtvama i praćenju usklađenosti s Konvencijama. Njihova prisutnost jača nacionalni okvir za provedbu i promicanje humanitarnih normi. U vrijeme mira, stranke ugovornice su dužne uz pomoć nacionalnih društava Crvenog križa nastojati osposobiti kvalificirano osoblje radi olakšavanja primjene Konvencija i Protokola.¹⁵⁷ Zajednički članak 3. Konvencija i Dopunski protokol II., relevantni za nemeđunarodne sukobe, ne ulaze u pitanje implementacije svojih odredba. Međutim, opća pravila utvrđena u članku 1. koji je zajednički svim Ženevskim konvencijama

¹⁵² Vidi čl. 53. Prve i čl. 43. Druge ženevske konvencije, NN-MU br. 5/1994.

¹⁵³ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 83.

¹⁵⁴ Vidi čl. 47. Prve, čl. 48. Druge, čl. 127. Treće i čl. 144. Četvrte ženevske konvencije, čl. 83. Dopunskog protokola I i čl. 19. Dopunskog protokola II, NN-MU br. 5/1994.

¹⁵⁵ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 87.

¹⁵⁶ *Ibid.*, čl. 82.

¹⁵⁷ *Ibid.*, čl. 6.

znače da su sukobljene strane obvezne osigurati poštivanje međunarodnog humanitarnog prava i spriječiti te kazniti njegova kršenja.

Kako bi se osiguralo poštivanje i usklađivanje, kažnjavanje kršenja odredbi Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola od presudne je važnosti. Svako postupanje suprotno odredbama Konvencije i Dopunskih protokola predstavlja njihovu povredu. Takve radnje se trebaju rješavati putem administrativnih, disciplinskih i kaznenih mjera koje su ugovorne strane obvezne poduzeti radi kažnjavanja počinitelja.¹⁵⁸ Međutim, postoje određene povrede koje predstavljaju teška kršenja Konvencija i Dopunskog protokola I. One su izričito navedene i uključuju namjerno ubojstvo, mučenje ili nečovječno postupanje, uključujući biološke eksperimente, namjerno prouzročavanje velikih patnji ili ozbiljnih ozljeda tijela ili zdravlja te opsežno uništavanje i prisvajanje imovine, koje nije opravdano vojnom nuždom i koje se izvršava nezakonito i bezobzirno.¹⁵⁹ Dopunski protokol I širi tu listu te dodaje zabranu bilo kojeg medicinskog postupka koji nije naznačen stanjem zdravlja osobe u pitanju, a osobito fizičkog sakaćenja, medicinskih ili znanstvenih eksperimenata i uklanjanja tkiva ili organa radi presađivanja.¹⁶⁰ Teška kršenja predstavljaju, kada se počine namjerno i prouzroče smrt ili tešku ozljedu tijela ili zdravlja, i određivanje civilnog stanovništva ili pojedinačnih civila kao objekt napada, izvršavanje napada koji pogađa civilno stanovništvo ili civilne objekte u znanju da će takav napad prouzročiti prekomjerni gubitak života, ozljede civila ili štetu civilnim objektima, izvršavanje napada na radove ili instalacije koje sadrže opasne snage u znanju da će takav napad prouzročiti prekomjerni gubitak života, ozljede civila ili štetu civilnim objektima, određivanje neobranjenih lokaliteta i demilitariziranih zona kao objekt napada, činiti osobu objektom napada u znanju da je izvan borbe, perfidno korištenje karakterističnog znaka Crvenog križa, Crvenog polumjeseca ili Crvenog lava i sunca ili drugih zaštitnih znakova priznatih Konvencijama ili ovim Protokolom. Također, transfer dijelova vlastitog civilnog stanovništva od strane Okupatorske sile na teritorij koji okupira, ili deportacija ili transfer cijelog ili dijela stanovništva okupiranog područja unutar ili izvan tog područja, neopravdano kašnjenje u repatrijaciji ratnih zarobljenika ili civila, prakse apartheida i drugih nečovječnih i ponižavajućih postupaka koji uključuju zlostavljanje osobnog dostojanstva, temeljene na rasnoj diskriminaciji, činiti jasno prepoznate povijesne spomenike, umjetnička djela ili mjesta štovanja koja čine kulturno ili duhovno nasljeđe naroda i kojima je dodijeljena posebna zaštita posebnim dogovorom objektom napada, što rezultira opsežnim

¹⁵⁸ Pfanner, *op. cit.* (bilj. 149), str. 284.

¹⁵⁹ Vidi čl. 50. Prve, čl. 51. Druge, čl. 130. Treće i čl. 147. Četvrte ženevske konvencije, NN-MU br. 5/1994.

¹⁶⁰ Dopunski protokol I, NN-MU br. 5/1994, čl. 11.

uništenjem, uskraćivanje osobi zaštićenoj Konvencijama prava na pravično i redovno suđenje. Tako navedena teška kršenja predstavljaju ratne zločine.¹⁶¹ Njihova karakteristična značajka je da predstavljaju primjer univerzalne jurisdikcije, odnosno strane u sukobu i druge ugovorne strane imaju obvezu da kazne ili izruče počinitelja takvog kršenja, bez obzira na njegovu nacionalnost i mjesto kršenja.¹⁶² Što se tiče nemeđunarodnih sukoba, zajednički članak 3. Konvencija i Dopunski protokol II nemaju odredbe o teškom kršenju. Međutim, oni predviđaju određene povrede koje po svojoj naravi predstavljaju teška kršenja. Poticaj za pokretanje kaznenih postupaka na nacionalnoj razini dali su međunarodni mehanizmi kažnjavanja, kao što su *ad hoc sudovi*, a osobito ustanovljenje stalnog Međunarodnog kaznenog suda. Oni su od velike važnosti za tumačenje i provedbu međunarodnog humanitarnog prava te individualne kaznene odgovornosti za zločine počinjene tijekom oružanih sukoba. Dok su Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju i Međunarodni kazneni sud za Ruandu, osnovani kao privremeni kako bi se riješili specifični sukobi i procesuirali pojedinci zbog kršenja međunarodnog humanitarnog prava, Međunarodni kazneni sud je stalan te nadopunjuje ulogu nacionalnih sudova. Pred njim će se postupak pokrenuti i voditi samo ako utvrdi da država čija su tijela nadležna za kazneni progon ne želi ili nije u stanju propisno provesti istragu ili poduzeti kazneni progon.¹⁶³

U kontekstu implementacije međunarodnog humanitarnog prava ne smijemo zanemariti ulogu Međunarodnog odbora Crvenog križa. ICRC kao čuvar Ženevskih konvencija ima jedinstvenu poziciju u promicanju usklađenosti s međunarodnim humanitarnim pravom. U svakodnevnom radu, delegati ICRC-a na terenu prate primjenu humanitarnog prava od strane svih strana uključenih u oružani sukob. Delegati ICRC-a također provjeravaju tretman civilnog stanovništva, jesu li poštovani i zaštićeni ranjenici, bolesnici i brodolomci i ispituju postupanje s ratnim zarobljenicima. U slučajevima kada delegati naiđu na kršenje Konvencija i Dopunskih protokola, ICRC intervenira kod strane koja ih krši, objašnjava kršenje i pokušava postići promjenu u njihovom ponašanju. ICRC ne djeluje kao sudac, već se trudi započeti konstruktivan dijalog s stranama sukoba.¹⁶⁴ Djeluje kao neutralni posrednik u suradnji s državama radi promicanja poštovanja Konvencija i Protokola. Također, ima zadatak doprinijeti diseminaciji i razvoju međunarodnog humanitarnog prava.¹⁶⁵ ICRC pruža

¹⁶¹ *Ibid.*, čl. 85.

¹⁶² Pfanner, *op. cit.* (bilj. 149), str. 284.

¹⁶³ Rimski statut, NN-MU br. 5/2001., čl. 17.

¹⁶⁴ Lavoyer, J.-P., „The International Committee of The Red Cross – How Does It Protect Victims of Armed Conflict“, *Pace International Law Review*, sv. 9, br. 1, 1997, str. 289.

¹⁶⁵ *Ibid.*, str. 290.

tehničke savjete, provodi programe obuke i olakšava dijalog kako bi se poboljšalo razumijevanje i provedba humanitarnih normi. Za pomoć državama, ICRC je nedavno osnovao Savjetodavnu službu za provedbu humanitarnog prava. Njihova osnovna zadaća je uspostavljanje i održavanje dijaloga s državama te pružanje stručnih savjeta.¹⁶⁶

7. ZAKLJUČAK

Ženevske konvencije i njihovi Dopunski protokoli igraju ključnu ulogu u zaštiti života i dobrobiti osoba tijekom oružanih sukoba. Ovi izvori međunarodnog humanitarnog prava utvrđuju temeljne zaštite za osobe koje su pogođene ratom, bez obzira na njihovo državljanstvo, vjeroispovijest ili druge pripadnosti. Postavljanjem jasnih smjernica za postupanje prema ranjenima, ratnim zarobljenicima i civilima, ovi instrumenti imaju za cilj ublažiti ljudsku patnju i održati minimalni standard humanosti čak i usred neprijateljstava. Implementacija odredbi koje su navedene u Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima od iznimne je važnosti. Države, naoružane skupine i druge strane u sukobima moraju prepoznati svoje obveze prema ovim konvencijama i poduzeti konkretne korake kako bi osigurale usklađenost. To zahtijeva diseminaciju načela Konvencija i Dopunskih protokola, obuku oružanih snaga i osoblja uključenog u oružane sukobe te uspostavu učinkovitih mehanizama za praćenje i provođenje. Osim toga, zaštita osoba tijekom oružanih sukoba nije isključivo odgovornost država i oružanih snaga. Organizacije civilnog društva, humanitarne agencije i pojedinci također imaju važnu ulogu. Mogu doprinijeti podizanju svijesti o Ženevskim konvencijama i zagovaranju njihovog poštivanja i provođenja, pružanju pomoći pogođenim populacijama te dokumentiranju kršenja konvencija radi kažnjavanja počinitelja. Iako je postignut napredak u provedbi odredbi Ženevskih konvencija i Dopunskih protokola, izazovi i dalje postoje. Kršenja se i dalje događaju u raznim sukobima diljem svijeta, stavlajući na kocku nebrojene živote i podrivajući same principe koje ove konvencije nastoje očuvati. Stoga je ključno da međunarodna zajednica ostane posvećena jačanju usklađenosti s ovim instrumentima i kažnjavanju onih koji ih krše. Zaključno, Ženevske konvencije i njihovi Dopunski protokoli stoje kao vitalni stupovi međunarodnog humanitarnog prava, pružajući bitne zaštite za osobe koje su žrtve oružanih sukoba. Tek kroz marljivu provedbu ovih odredbi, uz zajedničke napore država, naoružanih skupina, civilnog društva i pojedinaca, možemo težiti smanjenju ljudske patnje i očuvanju neodvojive dostojanstva i prava svih osoba, čak i u najizazovnijim okolnostima.

¹⁶⁶ *Ibid.*, str. 293.

8. LITERATURA

KNJIGE:

Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, 3. dio, Zagreb, 2006.;

Gasser, H. P., *Međunarodno humanitarno pravo, uvodna razmatranja*, Međunarodni odbor Crvenog križa, Zagreb, 2000.

Kalshoven F., Zegveld L., *Constraints on the waging of war*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2001.

Provost, R., *International Human Rights and Humanitarian Law*, Cambridge, 2003.

Sassòli M., Bouvier A. A., Quintin A., *How does law protect in war*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2006.

ČLANCI:

Fabijanić Gagro S., Jurašić B., „Zaštita civila u modernim oružanim sukobima-međunarodnopravna rješenja u svjetlu razvoja novih tendencija zaštite“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god 50, 3/2013, str. 615-641

Fabijanić Gagro, S., „Zaštita djece u oružanim sukobima u skladu s rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, sv. 58, br. 3, 2008, str. 747-778;

Fabijanić Gagro, S., „Zaštita osoba u nemeđunarodnim oružanim sukobima“, *Pravni vjesnik*, sv. 24, br. 2, 2008, str. 115-135;

Lavoyer, J.-P., „The International Committee of The Red Cross – How Does It Protect Victims of Armed Conflict“, *Pace International Law Review*, sv. 9, br. 1, 1997, str. 287-298.

Pfanner, T., „Various Mechanisms and Approaches for Implementing International Humanitarian Law and Protecting and Assisting War Victims“, *International Review of the Red Cross*, sv. 91, br. 874, 2009, str. 279-328;

Šeparović, Z., „Zaštita žrtava rata u međunarodnom humanitarnom pravu“, u: Novoselec, P. , Matovski, N. (ur.), *Zbornik na trudovi na Pravniot fakultet "Justinijan Prvi" vo Skopje*,

posveten na Prof. d-r Franjo Bačić/ Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu, posvećen Prof.dr.sc. Franji Bačiću, Skopje/Zagreb, 2007, str. 77-98.

Willms, J., „Without Order, Anything Goes? The Prohibition of Forced Displacement in Non-international Armed Conflict“, *International Review of the Red Cross*, sv. 91, br. 875, 2009, str. 547-565.

DOKUMENTI:

Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora, *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 16/1993

Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/1994

Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II), *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/1994

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe, *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/2002

Konvencija o pravima djeteta, *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 12/1993

Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda, *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/2001

Ženevska konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima od 12. kolovoza 1949., *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/1994

Ženevska konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949., *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/1994

Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12. kolovoza 1949., *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/1994

Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru od 12. kolovoza 1949., *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, br. 5/1994